

CAMILLA COLLETT

CLARA BERGSØE

CAMILLA COLLETT

ET LIVSBILLEDE

KJØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG
FR. BAGGES BOGTRYKKERI
1902

INDLEDENDE BEMÆRKNINGER.

HENDES BARNDOM OG UNGDOM.

Fru Collett! med hvormange forskellige Betoninger er dette Navn ikke udtalt, snart med en Klang af Ironi, snart af ligefrem Antipathi, saa med Beundring; dog ofte halvt raillerende, og saa — en sjælden Gang — med Kærlighed.

Grunden hertil er let forklarlig. Hun kæmpede det meste af sit Liv for en Idé, Kvindesagens, en Idé, som i sit første Udspring havde omtrent alt og alle imod sig, og hun kæmpede med Vaaben, der maatte synes overdrevent voldsomme; Vaaben, der til Tider tog en noget skæv Retning og som tilmed førtes af en Personlighed, der i Følge hele

sin Natur ikke kunde blive populær, aldrig vække Massernes Sympathi. — Og dog var hun i sin Tid Norges skønneste Kvinde, Genstand for Digternes Hyldest, stod for sin Samtid som en skøn Drøm!

Denne Skønhed danner ligesom Grundlaget ikke alene for hendes Skæbne men ogsaa for hendes Personlighed og dens Udvikling. Den prægede hende straks fra hendes første Ungdom som en Undtagelsesnatur, og den maatte nødvendig fylde hendes Fantasi med Lykkedrømme, som Livet aldrig tilfredsstillede, og som gjorde Skuffelserne og Lidelserne endnu dybere. I hendes mærkelige Natur, med dens rige digteriske Evne formede Smerten sig dog ofte til den skønneste Poesi, medens den i Understrømmen af hendes Væsen hævede sig til en sejrrig Anklage mod Kvindens Undertrykkere.

De ydre Træk i Camilla Colletts Liv ere bekendte nok. Hun var Datter af Præsten Nicolai Wergeland, som i 1814 spillede en stor Rolle

ved Sveriges og Norges Forening, og Søster til Landets Stolthed: Henrik Wergeland. Paa mødrene Side nedstammede hun ligesom Henrik Ibsen fra Skotland, og det lader til, at disse stolte, tavse Fjældlande, Norge og Skotland i Forening — det første med sine evige aldrig af Solen smeltede Isbræer, det andet med sine dybe Bjærgsøer og blaanende Klipper — vide at frembringe en Digterflora af en ejendommelig og sær Betydning. Det skønne Eidsvold, hvortil C. C. kom allerede som femaarigt Barn, var som en fortryllende Sammensmeltning af disse to Lande. Dybe, skinnende Elve, hvori Øer skød frem bevoksede med slanke Birke, dejlige Dalstrøg med yppig Vegetation, dristige Bjærglinier i det fjærne og stille, drømmende Indsøer. Dette var den Ramme, der omgav hendes Barndom og — som hun kaldte den — „lange Ungdom".

Og hele sin Slægts mægtigt stridende Sjælselementer havde hun taget i Arv. Fra Faderen en stærk Refleksionsevne, farvet af Melankoli forbunden med en dyb Følelse, fra Moderen, der tilhørte den bekendte Thau-

lowske Slægt, det sangvinsk choleriske, erotiske Temperament. Hos Datteren kom disse Blandinger aldrig til noget harmonisk Sammenspil, men selv i Disharmonierne frembød de saa mærkelige Sjælsevner, at C. C.s Navn til alle Tider vil staa indridset i norske Hjærter.

Ved at tænke paa denne sammensatte, og i hele sin senere Udvikling forfinede Mimosenatur født oppe i Norges barske Egne, mindes man de Frø, som Fuglen under sin Flugt udsaar paa fjærne Steder, hvor Planter vokse frem, tilhørende helt andre Zoner. — Fra hvilket Himmelstrøg hun skrev sig, vilde være vanskeligt at sige. Hun selv beskriver sig med et vist Humør som en Fremtoning, der ikke rigtig forstaar at finde sin Plads her paa Jorden, og hendes fine slanke Ydre mindede ogsaa hendes Samtid mest om en af Luftens Sylfer. Hvor har denne Skikkelse ikke passet til Eidsvolds romantiske Natur, og naar hun paa sin mærkelig svævende Maade løb langs Elven, blev hun ofte af den overtroiske Bonde i denne Ørkenensomhed antaget for et overnaturligt Væsen.

Hun selv har som ældre i følgende Vers antydet, i hvilken Grad disse Omgivelser have været forbundne med hendes hele Væsen, ja hele hendes Liv:

„I disse Lunde,
hvor Elven saa tyst sig snoer,
paa blommede Grunde
man følge kan Alfers Spor.
I skyggede Lier
gaa deres Stier,
hvor køligt Convaller og Natskygger boer!

Et er dog forandret!
I Lunden ej mer findes den,
som engang her vandred,
hun, Alfernes Ven,
der lokke kunde af deres Munde
Ord, som de aldrig betro til *Mænd.*

Men ingen ustraffet
end lytted til Alfers Røst,
kun Smerter de skaffed'
et tillidsfuldt Menneskebryst.
Dobbelt daaret,
dobbelt saaret,
det føler sig siden i Jordlivets Dyst!"

Som der i det andet Vers er et svagt Hib til Mændene, er der i det sidste en stærk Hentydning til hendes Smerte, den Smerte,

som dette Hjærte, opammet af Ensomhed og Tidens Romantik, senere maatte føle i Konflikt med Virkeligheden. Men den Gang i sin første naive, næsten halvvilde Ungdóm var hun lykkelig. Hun levede med Naturen, med sin Faders Bøger og maatte indfanges paa Engene, naar der kom fremmede til Præstegaarden; thi sky som et Egern var hun for Mennesker.

Efter i sin første Barndom at have læst sammen med sine Brødre hos deres forskellige Huslærere, store Originaler, af hvem de ikke lærte andet — i det mindste ikke hun — end det, der morede dem, ønskede den strænge, myndige, for sine Børns Opdragelse meget omhyggelige Fader, at hun skulde til Danmark for i Opdragelsesanstalten Christiansfeldt at fuldende sin Undervisning. Fra Eidsvolds vildsomme Dale til en Hernhutermenighed! Man forstaar, at hun ikke herigennem blev stærkere udviklet til Livets Kamp, skønt hun her fik Lejlighed til at vise sine sjældne Evner baade til Beundring og til viljestærk Forsagelse, Egenskaber, der tilsammen tyde hen paa den kommende Fanatiker. Det kloster-

lige Liv var tilmed hendes frie Natur en Lidelse, og halvt forskræmt kom hun atter tilbage til Hjemmet, i hvis Stilhed hun bevarede de strænge, kristelige Grundsætninger som en Helligdom. At sige et usandt Ord var en Helligbrøde, og Askese var karakterhævdende og Gud velbehageligt! „Mine Anskuelser om Ret og Skæl," siger hun, „vare simple og naive som Bibelens Ord, ikke anede jeg, at der i Livet fandtes en hel anden Moral, at Conveniens og Samfundsorden var noget stik modsat; først ved min senere Indtræden i Livets Virkelighed gik det op for mig, og Virkningen var knusende." I aandelig Henseende var hun endnu kun lidt udviklet, først da et livligere Samliv med Ungdommen fra Christiania sluttedes, foldede hun sig som Blomsten ud i al sin ejendommelige aandelige og legemlige Skønhed. — Hvor livligt beskriver hun ikke en af sine tidligste Udflugter til Christiania sammen med en Veninde. Det gælder en Indbydelse til et Bal. I Henrykkelse har de sat sig saaledes paa Sædet, at de stadig har hinandens straalende Ansigter for Øje. Og hvor de le og hvor

de synge, og hvor smukke de begge ere, den blonde Camilla og den mørke Bygdeskønhed Vilhelmine! — Granerne, de suse forbi, se hovedrystende paa al denne Lykke. Men de agte det ikke, Byen er Maalet for Glæden, Byen, det er Skæbnen. — — —

I hvor høj en Grad den blev det for hende et Par Aar senere, anede hun ikke dengang. — Som Datter af den betydelige W. og Søster til den opsigtvækkende Henrik var hun efterhaanden bleven optaget i Christianias mest fremragende Kredse. Hendes Skønhed, hendes fine, ejendommelige Ynde, blandet med en besynderlig, pigeagtig Skyhed, en noget kejtet Elegance, havde vakt Opmærksomheden for hende som for noget originalt og tiltrækkende. Hun har straks gjort Indtryk af en Personlighed, og Samtiden erklærede hende med den Tids Modeudtryk for en virkelig „Erscheinung“, et Begreb, der havde meget lidt til fælleds med, hvad vi Danske forstaa ved en Præstedatter fra Landet. Hun bar tvertimod Spiren i sig til under andre Forhold at kunne blive en Salonernes Dronning, der under beundrende Blikke havde forstaaet at inspirere

Mændene og sprede den fineste Tone om sig. Skikkelsen var høj, og af den bøjeligste mest velformede Slankhed. Øjnene store, drømmende, lidt tilslørede. Men bedre end alle Beskrivelser taler Welhavens bekendte Digt:

Der kom en Stands i Soiréen,
da *Præstens Datter* traadte ind,
og Sladren der gik om til Theen,
blev stum ved hendes lette Trin.
Den fine Alf paa seksten Aar
var fostret i de grønne Dale,
og i vor vinterlige Dvale
vi studsede ved hendes Vaar.

Hvor strengt blev hendes Skønhed prøvet
i vore Connaiseurers Kreds!
Der var dog intet Blik saa øvet,
at det jo her fandt sig tilfreds.
Skønt overalt kun Ros kom ud,
man var dog ivrigst om at hylde
de mørkebrune Lokkers Fylde
der bølged paa Blondinens Hud.

Men hvad der klarest laa for Øje,
og hvorpaa mindst blev givet Agt,
var hendes hele Væsens høje
og dog naive Tryllemagt.
Hun stod med en usynlig Krands
i denne festlig-smykte Skare;

thi kun om hende laa den klare
og milde Kvindeligheds Glands.

Med Undren hendes søde Blikke
paa Salens Herligheder faldt;
men hun alene mærked ikke
det Blik, hun mødte overalt.
Hvor hun tog Plads, hun kaldte frem
som til sin Vagt en Dameklynge;
man maatte tro, hun kunde slynge
et magisk Baand om alle dem.

I hendes Ords og Blikkes Adel
laa der en Sjæl af renest Art;
fager og fin og uden Dadel
hun blev Salonens Dronning snart.
Man bar med Lyst det lette Aag,
og tænk — hvad allermindst man venter —
der spurgtes ej: „Har hun Talenter,
og er hun flink i sine Sprog?"

Et manglede endnu den hulde, —
og det var Elskovs søde Drøm.
Ja Blikkets Sjæl, den straalefulde,
hang end ved alle lige øm;
man vidste om den røde Mund,
at ej den kendte Længselssukket —
man saa, at dette Bryst var lukket
og bankede af Glæde kun.

HENDES MØDE MED WELHAVEN.

Den unge Camilla Wergeland kom altsaa straks ind i en Kreds af høj og forfinet Dannelse — den danske Kulturs sidste Blomstringstid i Norges Hovedstad, hvis Kvinder har haft den Verdenstone, den fine Personlighedens Udvikling, som nærmest fandtes under Absolutismen med noget af l'ancien régimes Glans over sig. — Hun følte sig beslægtet med denne Kreds, thi baade fra Hjemmets fine Tone og gennem et Selvstudium, hvortil hendes Faders udmærkede Bibliotek havde bidraget, havde hun forholdsvis naaet høj aandelig Udvikling. Dog hørte hun mere til de lyttende end til de talende, skønt et kvikt Indfald, et skælmsk Ord ofte er undsluppet hende. — Statsraad Diriks Hus med

dets kloge og livlige Døtre blev snart i Byen hendes andet Hjem, og den udmærkede for tidligt afdøde Emilie, der stod i Korrespondance med flere af sin Tids mest begavede Mænd, hendes fortrolige Veninde. Fru C. sagde ofte, at den intime Brevveksling, hvori hun i mange Aar stod til hende, havde øvet hende i Kunsten at skrive. — Altid blev hun hurtigere, end hun ønskede, forsat til Ejdsvolds alvorlige, tavse Natur, hvis længselvækkende Skønhed kun forøgede hendes Kvaler: thi derinde i Byen havde hun alt mødt sin tragiske Skæbne i Skikkelse af Welhaven — hendes Broder Henriks Dødsfjende. Kampen mellem disse var paa det højeste, ikke alene en literær, men ogsaa en politisk Kamp, der delte Landet i to Dele. Henrik Wergeland var bleven Folkefører, ønskede at hæve den norske Nationalitet til fri Selvstændighed, som en Forløber for Bjørnson, medens Welhaven med Lidenskab forfægtede det konservative Standpunkt. Literært set var Kampen en lignende som herhjemme mellem Baggesen og Øhlenschläger: Welhaven holdt paa Formen,

Wergeland paa Indholdet. Fejden havde en saa glødende Karakter, at der under Theaterforestillinger opstod Tumulter, der gjorde Militærets Indskriden nødvendig, og Fru Collett taler i den Anledning om vore hjemlige Capulettier og Montaguer. Benævnelsen kan passe, forsaavidt som der under den virkelig fremstod en Romeo og Julie fra hver sin Lejr; kun med den Forskel, at medens Julie ɔ: Camilla Collett — havde sin Forgængerindes store Følelse, var Romeos ɔ: Welhavens — af en langt mere moderne Natur, det vil sige sammensat, tvivlende, ikke den ene Dag som den anden; snart frastødte hendes Lighed med Broderen ham, snart tiltrak hendes Skønhed ham. Man tænke sig den ulige Kamp, hun, Landsbybarnet med sine dybe Illusioner, — og saa Welhaven, den hypnotiserende Verdensmand, om hvis ildfulde Tale der blev sagt, at hvor han havde været, der var det som om hans skarpe Ord endnu sad som Knivsodde i Væggene, og hvor ofte var de ikke først gaaede igennem et Kvindehjærte! Hele Samtiden drog han i en Hvirvelstorm omkring sin Personlighed, og

først og fremmest hende, den umiddelbare, den forbavsede, den erotisk anlagte, der i sin Melankoli ingen Modstandskraft fandt — ingen Fornuft, ingen Talen til Rette. Den samme Storm, der slyngede Broderen bort i rasende Fjendskab, var det altsaa, der i sin lunefulde Vildskab drog hende saa uimodstaaeligt til Welhaven. Intet viser bedre C. C.s dybe Oprindelighed og Upaavirkelighed af sine Omgivelser, end at hun til Trods for Forholdene forelskede sig i Welhaven.

Det er ikke sagt, at Julie var bleven betagen af Romeo, havde hun kendt hans Navn. Shakespeare har i det mindste ikke vovet dette Skridt. Men lig Julies var Indtrykket pludseligt og uigenkaldeligt. Mødet skete hos Diriks, hvor han jævnlig kom, og hvor hun første Gang mødte ham i Porten, idet hun kom ind fra Gaden. — Han gjorde Front, hilste langt og ærbødigt, idet hans mørke Øjne beundrende hvilede paa hende. Fra dette Øjeblik sænkede Billedet af ham sig i hendes Sind som i et stille Smertens Leje, og den „Elskovs søde Drøm“, som Welhaven i sit Digt beklagede, at hun manglede, den

ejede hun nu ved — ham. Der er en egen Sensibilitet i hendes Sjæleliv, en intensiv Storhed i hendes Følelser, som man beundrer. Altid følger Tanken om hendes Kærlighed hende, og at den er blandet med Kritik og haabløs Ømhed forøger den kun.

Selv i sit Ægteskab, der snarere maa betragtes som et stærkt Venskabsforhold, dyrker hun sit Livs Guddom, eller Dæmon. Ved Neapels Golf under Sydens glade Sol opsøger hun det Hotel, hvor Welhaven en Gang har boet, for næsten tilbedende at betragte det Værelses Vægge, der har omsluttet ham. I Berlin plages hun som gammel af Drømme, der viser hende Hjemmet i den gamle Præstegaard, hvor der leges Julelege. Hun er pludselig den 17aarige, kejtede, drømmende unge Pige, der i Distraktion gør alting forkert, — og hvorfor? fordi der bag hendes Kjoleliv bølger en lille Billet, hvori al hendes Livs Kval ligger skjult. Brevet er intet — og megetsigende, paa én Gang vigende og lovende. Fortumlet drejer hendes Tanker sig stadig om dets Indhold. — Eller hun ligger som ældgammel paa et Hospital i Paris.

Hun stirrer fra Sengen paa Ruden, hvor Regnen skyller ned. Draaberne triller og løber sammen og skilles. En Draabe sidder skælvende, forventningsfuld, kan intet udrette alene, saa kommer en stor og svulmende, der river alt med sig — den mindre skælver i salig Forudfølelse — men nej — den store ruller lige forbi, netop kun lige forbi.

Hvem føler ikke her Underlaget fra hendes Livs store Begivenheder? Det er, som om disse dybe Sorger og Konflikter i hendes Ungdom strøg hende en Salve over Øjnene, der gjorde hende seende lige overfor Kvindelidelser, og det er, som om Historien har haft Brug for dette Forhold, som om den har villet, at den bitre Skuffelse, de Hjærtelidelser, hun derved blev underkastet, skulde hærde og lutre hendes Sjæl i en saa smærtelig Ild, at den blev som et gennemtrængende og sejrrigt Staal i den Kamp, hun ubevidst dannedes til. Ubevidst for hende selv og andre; thi hvem skulde vel ane, at hun, den skønne Landsbypige i sin hjælpeløse Ynde, hvem Herrerne kappedes om at tilbede, at

hun som en Kampens Valkyrie skulde vende sig imod dem og fornægte hele sin Baldronningstilværelse. Alligevel elskede hun i sin høje Alderdom at fremtrylle Billedet af sig selv i hin Periode. Skønhedskær, som hun var, havde hun kun altfor ofte set emanciperte Kvinder latterliggjorte — vel endog Karrikaturer af sig selv i Vittighedsblade — og som Katholiken tyer til Madonnabilledet for at frelse sig fra onde Indtryk, søgte hun i samme Hensigt tilbage til sin Ungdomsskønhed. Man ser hende i det bekendte Lyceum, hvor Skønhederne sad paa Rad, som i „Gösta Berlings Saga", hvorledes hun under Lysekronernes Glans stiger ned ad Tribunens Trapper, svaj som Birken, ombølget af Liljekonvallens Duft. Det har været hendes Livs saligste Øjeblikke, disse Aftener, hvor hun i Troen paa Genkærlighed, elektriseret af Welhavens Blik, har følt hele Ungdommens Lykke.

Saa er denne Lykke pludselig bleven afbrudt ved de lange Vinteraftener i den næsten fra al Forbindelse med Byen fjærntliggende Præstegaard, hvor Naturen kun

talte om Alvor og Forsagelse, og hvor hun til sine nærmeste kun havde Tavshedens kvælende Slør at svøbe sig i. Og saa Spændingen! Hvad foregik der derude? Hvilke voldsomme Skridt foretog hendes Broder sig nu i sin heftige Kamp? Hvor meget mere fjærnet vilde hun blive fra sin elskede under denne Strid, hvorfra kun enkelte Kampgny af og til naaede hendes fjærne Opholdssted! Naar Foraaret kom, Isen brød op og Sneen smeltede, blev det ikke bedre. Man maa have set Mjøsens indelukkede Vande, set hele denne skønne Naturs forunderlige, afsluttede, ligesom fra Verden udestængende Linier — noget paa én Gang tungt og sødt eller „tærende trangt“, som Bjørnson siger — for at forstaa, hvilke Kvaler en ulykkelig forelsket her maa være underkastet. Alligevel ser man af Fru Colletts Produktioner, at der har været Øjeblikke — og det viser det moderne i hendes Natur — hvor hun har set den elskede ligesom paa Afstand, betragtet ham som et Problem, hun ikke kunde blive træt af at beskæftige sig med. Hun glemmer sine Lidelser over den Salig-

hed, at kun hun forstaar ham, og, lig den dunkle Elv, der i sit Fald træffer nogle Klippestykker og danner et muntert Vandfald, kan Smerten blive til boblende fornøjelig Fortællen:

„Welhaven, denne Stormvind gennem vore lumre Smaaforhold, der undertiden kom i Skade for at rive Stakitter ned (maaske en og anden pæn Vase ogsaa), Welhaven, der med sin Personlighed har udrettet mere end to Bind Digte — dermed er naturligvis intet sagt om Digtene; jeg mener kun, at Folk undertiden har bedre af at ærgre sig end at læse Digte — denne vor noksom bekendte og omtvistede Personlighed havde en Gang været personlig mod en eller anden i en Damekres. En moderlig Veninde skændte paa ham: „Naar De kunde lægge lidt mere Baand paa Dem, kære Welhaven, saa kunde De gøre Dem afholdt, medens De nu støder saa mange fra Dem“. — „O,“ brød han ud, „De kan snart nok faa mig saa, som De vil have mig! men ønsk det ikke, ønsk det ikke, thi med det, I hade,

tage I det bedste fra mig! den Dag, jeg blev *afholdt,* var det forbi med mig!"

Hun har opfattet ham, som han var! Mon han ikke har staaet sin egen Lykke i Vejen, denne Skeptiker af Profession? At hun selv grublende har gjort sig dette Spørgsmaal, er selvfølgeligt. Hun røber sine Tanker et Sted i sine Skrifter ved at anføre et Vers af det indiske Drama „Sakuntala". Man ser hende staa let tilsløret bag disse Ord:

Lad ranke Kvinde fra dit Hjærte vige,
de bitre Minder om, at jeg forlod dig;
thi ak, en uforklarlig Sindsforvirring
har hvilet over mig i hine Dage.
Saalunde plejer Mennesket, naar Mørke
omtaager ham, at handle med sin Lykke:
En Krands, der kastes om den blindes Hoved
afryster han og tror, det er en Slange.

Man føler, at Ordet „forsmaaet Kærlighed" trods alle Welhavens Tilnærmelser har ruget i hendes Sind. Thi var Fjendtlighederne alene Grunden hvorfor denne Kærlighed var ulykkelig? Havde de ikke begge Frihedssind, Lidenskab nok til at række hinanden Haanden over den gabende Afgrund? Men her var

Knudepunktet; Welhavens Breve, — en sporadisk Korrespondance fandt nemlig Sted imellem dem — have været uklare, snart æggende, snart vigende, ikke ulig en Danserindes forføreriske Dans, netop som hint Brev, hun som gammel drømte om, og Camilla Wergeland har med sin dybe, naive Følelse — med det Illusionsliv, hun havde arvet efter begge Forældrene — kun nødtvungent villet se Sagen, som den var. I denne Sindsstemning pinte hendes egen Skønhed hende, som Naturen pinte hende. Til hvad Nytte eller i hvilken Mening var der givet hende denne slanke Skikkelse, disse drømmende Øjne, naar de ikke vare til for ham? Men hvem formaaede at forstaa hans forunderlig blandede, næsten dæmoniske Interesse for hende? Skrev han ikke sine skønneste Digte til hende? Som Kæmpevisens Ridder havde han ridset Runer for hende; Æblet med den luende Skrift laa i hendes Skød, men hun formaaede ikke at løse dens Gaader.

ROMANTIK.

Renan siger et Sted i sine Skrifter, at han paa fjærne Kloder tænker sig en Egn, gennemkrydset af dunkle, skyggende Lunde, hvor klare Kilder risle til Fuglenes Sang, og hvor de elskende, der ikke have tilhørt hinanden i Livet, i Ungdoms Skønhed vandre lykkelig Haand i Haand. Der burde Welhaven og Camilla Wergeland været landet, thi her paa Jorden i Romantikkens kun altfor dunkle Lunde gik de for alle Tider fejl af hinanden. Hvor karakteristisk for hin Tids kyske Sværmeri var det, at hun med al den Glød, der laa i hendes Natur, som gammel forsikrede, at hun ikke mindedes blot at have taget ham i Haanden, men at al hendes Tragten blot var den, sit Liv igennem at sidde ved hans

Fødder og lytte til hans Tales Strøm. Man maa erindre, at det var de følsomme Stemningers Tid, hvor sjælelige Fænomener spillede Hovedrollen. Endnu dirrede i Luften Ekko fra „Werthers Leiden“, og Heines „Buch der Lieder“ var de unges Bibel, som Camilla Wergeland og hendes Veninder kunde udenad.

Selv Døden skyldtes i hin Periode rent sjælelige Aarsager. Fru Collett gaar endog saa vidt, at hun mente, hendes Moders pludselige Død skyldtes Længslen efter Kristianssands mere aandfulde Selskabelighed, at hendes Veninde Emilie Diriks tidlige Bortgang skrev sig fra Thevandsskænkning og Broderi (Kedsommelighed altsaa). Sygdom var simpelthen for hverdagsagtig og hendes Samtidige Fru Heiberg lægger i sine Erindringer en lignende Synsmaade for Dagen.

Nicolai Wergeland, den stolte og myndige Fader, han, om hvis Magt man faar en vis Forestilling ved at høre, at Henrik W. overfor ham var som en ængstelig Skoledreng — forstod sig lige saa lidt paa Romantikkens „clair obscur“ som paa forviklede sjælelige Til-

stande. Han tilhørte det attende Aarhundredes Forstandsperiode, var en Handlingens Mand, som Henrik var en Drømmenes. Hvor rimeligt, at han kun forstod sig paa de ydre Forhindringer, og derfor lod Welhaven forstaa, at Fjendtlighederne mellem Familierne intet hindrende skulde lægge i Vejen for Forbindelsen mellem ham og den forgudede Datter. Welhavens Svar var, som man kan tænke, undvigende. Ganske i Tidens Aand foreslog han et aandeligt Ægteskab. Den skønne Camilla skulde være hans Muse, der inspirerede ham. Hverken hans eller hendes Følelser burde synke ned til et Hverdagsægteskabs Kedsommelighed osv. Noget lignende er det, som bekendt, at Helten i „Kærlighedens Komedie“ af Henrik Ibsen svarer.

Der findes i Fru Colletts Selvbiografi, „De lange Nætter“ en Beskrivelse af en Foraarsaften, hvor hun modtager et Brev af den mest afgørende Betydning for hendes Liv. At dette staar i Berøring med hendes Kærlighed og ovenomtalte Skridt fra Faderens Side er sandsynligt. Det er et Digt i Prosa, en Blanding af en Foraarssang og en Elskovs-

klage, saa let henaandet som en ung Piges sagte vemodige Nynnen og dog saa smertelig dyb, at ingen kvindelig Pen har skrevet den skønnere.

„En Aften i Begyndelsen af Juni, himmelsk mild og fuld af Vellyst, Liv og Lys! Jeg sad paa Bænken under det store Æbletræ i Haven. Hele Gangen var hvidspættet af dets Blade, og jeg sad i dybe Betragtninger. Jeg tænkte over et Under, der laa for mig, jeg tænkte paa, at i Aar vare alle Pintselillierne raske, ikke en af dem havde Tæring, som de i Fjor næsten alle havde. Og saa tænkte jeg: mon Hængebirken der paa Muren altid har været saa prægtig og stor? ved Siden af den gamle, krogede Asp ser den ud som en Konge! Har den ikke altid rejst sig saa majestætisk op i Vejret, saa forunderlig elastisk knejsende og med denne yndefulde, nedladende Bøjning? hvilken ædel Stamme, hvilken Krone! Hvor kækt lader den sin glindsende Kaabe flagre, og i tusinde maleriske Folder flagre lige ned om sin Fod! den er dejlig den Birk! jeg er stolt af, at den staar i vor Have. Det samme synes

ogsaa Solen, den ser slet ikke paa de andre Træer, men til Birken sender den et langt, glødende Afskedsblik. Det samme synes ogsaa den lille Fugl, der sidder i Toppen af den og synger. Undertiden jubler den op i saa henrykte, klingende Slag, at man maa forundres over saadan Lyd i den lille Strube, men med ét falder den ned i lange, dirrende, dæmpede Toner, saa vemodig beklemte, som om den vidste om noget *sørgeligt.* Og det hjælper ikke, at Græshopperne nede paa Volden enstemmig sige: Snik, snak, snik, snak! og Humlene brumme og brumme: pur Indbildning, Stikkelsbærblomsterne er ualmindelige søde i Aar, brum, brum, intet er sørgeligt. — i Aar faar vi Pintselilier, brum, brum, brum, — den lille Fugl, der sidder oppe i Birken, synger endnu vemodigere, endnu tungsindigere, den véd det bedre, der er noget sørgeligt. Og min Sjæl var som en af Knopperne saa fuld, saa rigtig færdig til Udspringen, men ikke utaalmodig, pænt stille, som disse, der vente til Regnen kommer. Ja, min Sjæl var rig og fuld dengang, den var tung af Haab og Livets hele Sødme.

Da kom der et Brev, det var enda rosenrødt, som man dengang ofte brugte Brevpapir. Da jeg havde læst det og det var gleden ned paa Sandet, saa det saa uskyldigt ud, som om det var et Blad falden ned af Træet med de andre Blomsterblade. Og det havde dog været vægtigt nok det lille Blad til at knuse et Haab for denne Verden“ — — —

Disse faa Linier, Billedet af den unge Pige under Æbletræet med den rosenrøde Billet, som hun kaster bort og som smelter sammen med Æbleblomsternes Blade, der ligge strøet paa Jorden, Snee og Roser i tæt Forening — mærkeligt som det med lysende Skrift staar indridset i norsk Literatur.

Alle nok saa korte Biografier gentage dem forelsket, og hvor mange Norske kan dem ikke udenad? Man kan tilføje — som Fru C. et Sted bemærker om Sofie i „Amtmandens Døtre“, at denne efter sit Giftermaal ikke var den samme som før, — at Camilla Wergeland efter denne Stund ikke var det — aldrig blev det. Alligevel, med den Usalighed, der hæfter ved halve Følelser, er Forholdet ikke helt brudt. Denne Kærlighed,

født i et Øjebliks Rus, men stille næret af hendes tungsindige Tankeliv, af Ejdsvolds-naturens længselsvækkende Skønhed, de lange nordiske Sommernætters Vemod, — kunde ikke svinde. Selve Welhavens Opførsel forhindrede det. Naar de mødtes paa Ballerne, kunde der endog undslippe ham et „hvor dejlig!“ ved Synet af hende, og stadigt fulgte han hende med sin beundrende og deltagende Opmærksomhed. Det var en Leg som Kattens med Musen. Toppunktet var dog, at han i offentliggjorte Digte som „Maria“ og fl. a. endte med at skildre hende som den skuffede, som den, hvis graadfyldte Nætter vække hans Deltagelse. Han dvæler endog ved den (ham selv), hvis Ildblikke har foraarsaget disse Kvaler. Hvor meget han maaske selv har lidt under sine Følelsers Uklarhed ved ikke at turde vove det afgørende Skridt, — „Springet i Havet“, som Jonas Lie kalder det — melder Sagnet intet om. Kærlighedens Psykologi er endnu maaske til Held for Menneskeheden et ret uopdyrket Felt. Et af hans Digte i denne Periode ender saaledes:

„Mindets Tungsind have vi tilfælles,
Men dets Billeder i Tid og Rum,
Al den Bitterhed, som ej fortælles,
Skiller os og gør min Læbe stum.“

Vage Ord, men dog sluttende om sarte Stemninger, for stærke til at briste, for svage til at bære.

Men for at komme tilbage til Camilla Wergelands Ungdomslidelser, hvad havde hun saa at stille op derimod? Ingen bestemte Studier, intet, der kunde aflede Tankerne fra det, hvorom de udelukkende drejede sig. Hendes lidenskabelige Ønske var at blive Skuespillerinde, og naar Welhaven besang hendes mangestrængede Natur, var en af Strængene den dramatiske. Men hendes Fader satte sig paa det bestemteste imod det. For hende selv stod det som noget afgjort, at hendes Talent laa i Skuespilkunsten, „og kun Forholdene,“ sagde hun, „havde stængt denne Kunst ind i et Forfatterskabs snævre Vuer“. „Men maaske,“ tilføiede hun, „har jeg gavnet mine Medmennesker bedst paa denne Maade“. Man kunde ret i hendes Stemme føle, hvorledes hun havde trængt til

at tale sin Sorg ud, ryste et Publikum med dens Dybde. Hun var i saa Fald ogsaa i denne Kunst bleven noget helt oprindeligt, en Eleonora Duse med klangløs Stemme, men med Naturens eget højbaarne Udtryk for hvert Ord, hun havde haft at sige.

Nu sygnede hun hen og fik efterhaanden et saa lidende Udseende, at Faderen blev opmærksom derpaa og fuld af Uro for sin Yndling besluttede en Udenlandsrejse i hendes Selskab. Den første Plan gjaldt Paris, og intet Valg kunde være heldigere. Det er før bemærket, at der hos Camilla Collett som Modsætning til den Weltschmerz, der laa i hendes Natur, var en Trang til Glæde og Fest. Hun kunde som Barnet lulles til Ro ved en dulmende Sang eller opmuntres ved livlig Tale. Og nu tænke man sig, hvad en Forandring som denne — fra ensomme Fjældegne forsat til Verdens Centrum — maatte indvirke paa et let modtageligt, skønhedssøgende Sind. Hun blev som forvandlet, og Paris' Skønhed og Kunst, Finhed og solbeskinnede Elegance sang sig ind i hendes Fantasi med saa indsmigrende

Toner, at Sygdommen svandt, og Livet atter fik Ungdommens Fart over sig. —

Fra Paris gik Rejsen over Hamborg, hvor Fader og Datter gjorde et længere Ophold hos nogle Slægtninge eller Bekendte imellem det rige Hamborgbourgeoise. Dette Besøg gav Anledning til, at den unge, norske Skønhed, der vakte megen Opsigt, atter den følgende Vinter opholdt sig der nogle Maaneder. Camilla Collett dvælede altid ved disse Besøg med Glæde. Hamborg, det var endnu den Gang — i det mindste for hende — Heines By. Hun omgikkes de samme Mennesker, som han havde kendt; hun bevægede sig i Selskabskrese, hvis fine Tone, hvis Munterhed og Elegance glædede hendes unge Sind. Dertil kom, at hun i den aandfulde, bekendte tyske Digter Th. Mundt fandt en lidenskabelig Tilbeder. Han anholdt om hendes Haand, men fik et Afslag, som mange havde maattet dele med ham. I et Digt, betitlet „Die nordische Sylphide“, besynger han hendes svævende Gang. I hendes Aand fandt han en Blanding af en Engel og en „Teufelinn“, hvilket noksom viser, at den

Kvikhed og det Skælmeri, som brødes med det melankolske i hendes Natur, lige overfor ham kom til Udfoldelse, og man fristes til at spørge, hvorledes en fuldt ud lykkelig Kærlighed vilde have udviklet denne rige Natur.

Hendes Ophold i Kristiania antog efter disse Rejser en anden Karakter. Der var som kommen en ny Ungdom over hende. Med sin fine Smag for at klæde sig havde hun fra Paris hjembragt enkelte Toiletter, der, skønt hun aldrig helt fulgte Moderne, ved deres stilfulde Elegance vakte Opsigt. Men altid hvilede der noget af Ejdsvoldsdalens sky Stilhed over hende, og selv om Sølvpletterne i hendes Balkjole vare nok saa meget fra Paris, fik de dog gennem hendes poesifulde Ydre snarere et Anstrøg af at være Stænk fra Bjergfossens Skum. Elverpigen stak endnu i hende. Blot hendes forunderlig svævende Skikkelse, der havde noget hvileløst og dog yndefuldt over sig, som én, der vil lade sig gribe og dog viger, fuldendte dette Indtryk.

HENDES ÆGTESKAB.

Og dog lod hun sig i sidste Øjeblik gribe og føre ind i Virkelighedens Land, idet hun til alles og vist ogsaa sin egen Forundring pludselig saa sig forlovet med den unge Jurist J. Collett, senere Professor ved Christiania Universitet, hvis Bekendtskab hun havde gjort i det Dirikske Hus. Der er ingen Tvivl om, at den kloge Emilie Diriks her havde haft sin Haand med i Spillet, og det var, som Tiden viste, en lykkelig Haand. J. Collett, der forøvrigt var af fornem, berømt Slægt, havde givet sig en Del af med Æstetik, skønt det ikke var hans egentlige Fag. Han rostes af alle paa Grund af sin fine Dømmekraft, sin personlige Elskværdighed og noble Karakter. En høj Grad af Wahlverwandtschaft

maa der have været mellem Camilla W. og ham, thi da han anholdt om hendes Haand, fik han et ubetinget Ja. Han var et Par Aar yngre end sin Forlovede, og det har uden Tvivl i hine Tider været anset som et Brud paa den af Selskabet vedtagne Recept. At hun, der endnu var meget lidt frigjort, har følt sig trykket deraf, fremgaar tydeligt af den Brevveksling, som findes i „de lange Nætter“ imellem det fingerede Brudepar Helene og Ernst.

Til min Overraskelse meddelte Fru Collett mig nemlig en Gang, at det var virkelige Breve, vekslede mellem hende og hendes Mand som forlovede. Havde man intet andet Bevis paa, hvilket højt aandeligt Standpunkt disse to mærkelige Mennesker indtog, ja til hvilken Grad de har levet sig ind i sær og sjælfuld Poesi, — saa vilde disse Breve bevise det. Ikke i det tunge Tyskland eller det traditionelle Frankrig kunde en lignende Tanke — eller Fantasiudveksling have fundet Sted. Det hele er en Drøm, en Fantasi, ætherisk let som et Pastelmaleri af Watteau, et Billede fra den gode Tid,

hvor hver Snirkel er en Ynde, hvert Billede eller Ornament en sindrig Tanke. Vist sjældent har Kærlighedsbreve haft denne Karakter, der kun kan forklares ved, at den kvindelige Part ikke har været fuldt forelsket, og derfor sanddru og aandsfornem nok til ikke at ville slaa ind i nogen sædvanlig Forlovelsestone. Saa har hun reddet sig ind i en barok og æventyrlig Fantasi. Med den Følelse til Baggrund, at hun er for gammel til ham, fingerer hun, at hun er en gammel Tante, der skriver til sin unge Nevø for at give ham gode Raad, især med Hensyn til Helbredet, alt imedens hun tillige fortæller ham sine mærkelige Drømme. Nevøen C., den forlovede, gaar ind paa Komedien, skriver som til en gammel Tante, men af og til brister Traaden, han drømmer ogsaa — og se — den gamle Tante Lene forvandler sig i Drømme til en ung og dejlig Prinsesse, der højt oppe fra sit Jomfrubur vinker ham til sig med sin lille, hvide Vifte. — — Hun svarer ham bebrejdende tilbage, at unge Mennesker bør sove en sund Søvn uden sygelige Syner — og dog, medens Pennen

begynder som var den 70 Aar gammel, — saa ender det med, at den til Slut danser af Sted som en syttenaarig — og det tilmed drømmende om Brudestads og Bryllup. Den gamle synes endog, at det er hendes Bryllupsdag. Hun sidder halvsmykket som Brud, kun Frisuren er helt færdig med sine gammeldags Bukler, hvori en Rose troner, som en fangen Ridderbrud, der titter ud af sit Fængsel. — — Da træder Husets gamle Husholderske ind, mældende, at Bruden behøver ikke at skynde sig, thi Brudgommen er endnu ikke født til Verden. Og for at Bruden ikke skal kede sig, imens han vokser til, trækker den gamle Jomfru op af sine Lommer 7 tykke gamle Bøger i Træbind, de „sibyllinske Bøger“, Livets Erfaringer, som hun giver hende. „For Moros Skyld vil jeg se lidt i dem,“ sagde jeg og slog den første op. Ørkesløs legende gled mit Øje hen over de første Sider, jeg fulgte mere de underlige, blege Bogstaver paa den sorte Grund end nogen Mening deri, jeg forstod intet deraf. Saa traf jeg paa et Ord, der lyste som et Blus over hele den dunkle Sætning, saa paa

flere og flere, indtil den hele underfulde Skrift flammede op for mit Blik. Hvorledes skal jeg beskrive, hvad der foregik i min Sjæl under Læsningen? Hvormed skal jeg ligne det? Tænk dig Skoven, hvis Mosgrund neppe er berørt af andre end Raadyret og den frygtsomme Hare, læg over denne ensomste af alle Skove en Vaarnats dæmrende, duftfulde Stilhed, da sprænger pludselig et fyrsteligt Tog ind, de glimrende Skarer sprede sig til alle Sider og Skrig og Skud og Jubel og Jægerklang giver Genlyd overalt og trænger ind i de fjærneste Dybder. Saaledes saa det ud i min Sjæl under Læsningen. Hvor lystigt gik Jagten gennem Skoven, trara, trara! Skræmt, jaget op af sit trygge Ly, var den sorgløse Barnetanke, det unge, kække Overmod, op flagrede den legende, gøglende Tant! Hvor lystigt gik Jagten gennem Skoven, trara, trarara! Glemt var min Faders Gaard og den stolte Rose i mit Haar, og Brudgommen, der var kommen for sent til Verden! Og jeg læste og læste, og jeg ved ikke hvorlænge; naar jeg havde læst et Bind, greb jeg et andet, af og til

lød en skrattende Lyd for mit Øre: Det er nok! ho, ho, ho! uden at jeg kunde besinde mig, hvor denne Røst kom fra. Men jeg læste og læste med bøjet Pande og bankende Hjærte, og mine Taarer strømmede paa den luende Skrift, men den vilde ikke slukke, indtil jeg ikke kunde græde mere. Og Rosen faldt tung ned og spredte sine Blade ind i Folderne af Bogen, men jeg agtede det ikke, og det var det sidste Bind; lidt efter lidt slukkedes den dæmoniske Ild, Bogstaverne stivnede igen til sine forrige, blege Hieroglyftegn, da stod der pludselig: Forbi! og en Gravkulde viftede mig imøde som fra en Kirke paa en hed Sommerdag. Forbi! hærmede den samme spottende Røst nu ganske nær! — — —

Hun er atter forvandlet til den gamle Tante, og saaledes fortsættes Æventyret indtil den Ridder kommer, der kan hæve Trolddommen, og dette er kun den Mand, som kan bære det tungeste i Verden — et ensomt, stolt og saaret Kvindehjærte.

I hans Breve ser man, at hendes Frelser aabner Vinduet i Kammeret, hvor hun har siddet

indestængt, „og den kvælende Damp, der var stegen ud af de brændte Bøger, strømmede ud mod Foraars-Vinden, der straks førte den langt bort. Thi derude var det igen Vaar, ja ret en dejlig, første Vaardag efter langvarig Regn. Knopperne paa Frugttræerne var brustne om Natten, og Grenene vuggede sine spæde, rødmende Børn med moderlig Ømhed. I Favnen paa enkelte af de store, graaskæggede Graner laa endnu Sne, men paa Tuerne og over Volden i Haven stod Anemonerne og den gule Marianøgle i fuldt Flor, og Stærerne sadde paa Taget og musicerede. Og over Trætoppene saa man Elven blinke, og hinsides laa Bjærgene med de italienske Linier. „Da vendte jeg mig om," fortæller han, „og der stod Du rødmende, en hvid folderig Kjole omsluttede de ranke Former, og i Haaret sad en blomstrende Guirlande af Myrther, saaledes som paa hin Dag Du drømte om. Kun Rosen manglede, men i dens Sted sad en blegrød Hyacinth, og Klokkerne ringede i det samme og raabte: Kom, kom! Kom, kom! og i det Du tillidsfuldt lagde din Haand

i min, var det som vi langt borte hørte Melodien af den gamle Riddervise:

Nu stilles Bølgens Flugt
mod Klippens Side,
og i den milde Bugt
maa Snekken glide.
I Bugtens trygge Favn
og under Palmekroner
ved Nattergaletoner
gaar Snekken i sin Havn.

— — — —

Man føler som sagt, at denne Vekselsang ikke foregaar mellem to lige forelskede Turtelduer, men snarere imellem to intelligente og poetiske Maaltroster, af hvilke Hannen mærkeligt forstaar at læmpe sig efter Hunnens fantasirige Toner.

J. P. Collett var altsaa den Ridder, der formaaede at løfte det saarede Kvindehjærte op til sig, og hæve den Fortryllelse (den Welhavenske), de sibyllinske Bøger havde øvet over hende. Nogen større Ros kan vel næppe siges om en Ridders Finfølelse og aandfulde Forstaaelse af den elskede. Det er det, der gør de tvendes Forbindelse til noget for sig enestaaende og ejendommeligt. Man kan sige, at Welhaven

og den til ham knyttede Hjertesorg blev et Forstaaelsesbaand imellem Camilla W. og hendes Ægtefælle. Hendes dybe Taknemmelighed herfor blev et plus til den Sympathi, han paa Forhaand havde vakt hos hende. —

Brylluppet stod i Ejdsvold Præstegaard, og hele den unge, intelligente Del af Kristiania — nærmest den Dirikske Kreds — havde givet Møde. „Men“ — sagde Fru Collett altid, naar hun talte derom, „vi yndede ikke at give nogen Forestilling, C. og jeg; ingen nyfigne Blikke, ingen smagløse Lykønskninger skulde møde os Dagen efter. Om Aftenen trak jeg mig tilbage med mine Brudepiger, med hvem jeg havde fælles Værelse, og saaledes forblev alt til Afrejsen til Byen.“ —

Naar jeg tænker paa Fru C. som Ægtefælle, synes jeg at se en flygtig Skygge. Naar jeg vil fastholde Billedet af hende som Moder, savner jeg en Baggrund af Interieurer og Livsforhold. — En ung Forfatter, der havde henvendt sig til Ibsen med et Manuskript for at spørge om Raad, fik den Formaning kun at holde sig til, hvad han selv

havde set. „De taler meget om en Gazelle, har De set en Gazelle?“ Vedkommende maatte indrømme sin Mangel paa Oplevelse i den Retning. „Ja, saa nytter det ikke at bruge det Billede, det bringer en Ufriskhed ind i Fremstillingen, der meddeler sig til Læseren!“

Det er derfor kun med Forbehold, at jeg trods mit livslange Bekendtskab med Fru Collett taler om dette Afsnit af hendes Liv, thi hun berørte det kun sjeldent, dette kun tiaarige, lykkelige Ægteskab, der i hendes lange Liv har ligget som en Oase i Ørkenen. Kun hendes Ungdom, den festlige og dog lidende, sammen med de ældre Aars Kampe og Lidelser beskæftigede hendes Tanker. For hendes lidenskabelige Sind har Livets Mellemtoner ikke ligget. I Erindringen at gaa tilbage til hjemlig Tilfredsstillelse, til Livets jævne Glæde, laa ikke for hendes „zerrissne“ Sind. Hun havde Sky for det borgerlige og hverdagsagtige. I Mindernes fjærne Alpetindeskær saa hun helst sin bevægede Ungdom, i kamplystne, mørke Skyers Belysning sin Alderdom.

Kun saa meget ved jeg, at det unge Par levede stille, undgik det konventionelle, selskabelige Liv, og kun omgikkes deres nærmeste Venner, deriblandt Æventyrdigterne Asbjørnsen og Moe. Den ejendommelige Husmoder gav alligevel Kristiania Stof til en Del af de Røverhistorier, der lejre sig om de udvalgte. Hendes Upraktiskhed var jo alene Grund nok. Hun værger sig endog imod disse Beskyldninger i sine Skrifter — kvindelig selvoptaget som hun ofte er — og det ikke uden en vis Ret; thi i mange Henseender var hun praktisk nok. Hun kunde være bleven en duelig Haandværker, at slaa et Tæppe paa et Gulv var hende en let Sag. I Snedkeri og Skrædersyning var hun ogsaa en Mester, medens hun paa den anden Side aldrig kunde passe Tiden, altid forlagde eller glemte sine Ejendele, noget, der ikke tilgives af dem, der er anmodede om at finde bemeldte Ejendele. Men naar Rygtet fortæller, at hun var en uagtsom Moder, maa dette paa det bestemteste benægtes som aldeles uforeneligt med hendes mod alt hjælpeløst moderlige Natur. Rundt om i hendes Skrifter

findes der ogsaa Vidnesbyrd om, hvor dybt og kærligt hun har studeret Børns Liv, hvor fint opfattende hun har staaet ligeoverfor dem. Men trods al denne huslige Lykke, i hvilken hun aldrig ønskede Afveksling — „min medfødte, zigøjneragtige Rejselyst kom aldrig over mig, medens jeg var gift med Collett," sagde hun ofte — saa laa hendes Følelser for Welhaven dog altid paa Bunden af hendes Tankeliv som hendes Fantasis røde Traad. Man ser hendes melankolske Blik, naar hendes lille Søn stiller sig op for hende med Skolebogen i Haanden og spørger: „Moder, er det sandt, at den lille Amor er den stærkeste af alle de store Guder?" og hun vender Hovedet til Siden — dette lidende, grublende Hoved — og siger: „Spørg din Lærer" — idet hun lakonisk naivt tilføjer den Oplysning om Drengen: „Han gik i Nissens Latin- og Realskole!" Men det underlige er, at der i denne ingenlunde rummelige Natur, ensidig stærk og fanatisk som den var, jævnsides den røde Traad løber en blaa — og det er Collett, der har den store Fordel tillige at være Virkeligheden. Da den brister, er

det ude med hendes Tilfredshed i mere end én Forstand. Hun ser sig pludselig overgivet til Ensomheden, Uforstaaetheden. — Den stolte Fader var død. — Han, der en Gang, da hun i et Misforstaaelsens Øjeblik havde ytret, at hun vist var hans „Kors“, med et rørt Blik havde svaret hende: „Du er mit Hæderskors!“ — han var nu ikke mere! Henrik, som hun længe havde været skilt fra, var fulgt hurtigt efter. Som Enke har Bitterheden og Sorgen grebet hende; hendes forladte Stilling og Indignation over, hvad hun, Mimosen, den zarte og næsten som med blotte Nerver følende Kvinde har maattet gennemgaa i en aandsforladt Smaastad, har givet hende det sidste Stød.

HENDES FORFATTERSKAB.

Hun selv led nu, hvad andre led. Hun var ikke længere den beskyttede, den feterede, hun var den kritiserede, og hvilken Kritik! En Smaastads aandløse, hjærteløse Dom! I dette Forladthedens Øjeblik, siger hun, at der undslap hende et Skrig, et længe tilbageholdt ɔ: „Amtmandens Døttre“. „Man fortalte mig, at dette var en Digtning, at den stemplede mig som Forfatter.“ Men til Trods for dens store Succés, mener hun, det er usikkert, om det var hendes uimodstaaelige Kald at skrive. Hun siger: „Jeg ved egentlig ikke, hvordan jeg er kommen til at skrive. Fangen, der med sit Blod optegner sine Oplevelser paa en Strimmel Tøj, kunde maaske lige saa godt svare: Jeg sad dog længe, længe i den *Varetægtscelle,*

som kaldes Kvinde, inden det faldt mig ind at skrive paa Lappen. Forvandlingen foregik pludseligt og i de Aar, man mindst tænkte paa, at den kunde foregaa, da man allerede afslutter med Livet.“ I det Øjeblik, hun skriver disse Linier, har hun allerede sandet sine egne Ord: „For at turde sige, hvad man tænker, maa man i en vis Grad have *lidt*. Har man ikke denne Lidelsens Uafhængighed, saa bliver det, man siger, kun en forkvaklet Mellemting af Fejghed og ophidset Mod. Føler man sig ikke fuldkommen stærk mod Følgerne, saa har man ikke naaet denne Uafhængighed endnu, d. v. s. man har endnu ikke lidt nok.“ Og hvor meget hun maa have lidt, inden hun gjorde det vovelige Spring, der betegner Banebryderens Vej, fremgaar af følgende Selvskildring: „Jeg er opvokset under det tredobbelte Tryk af en knugende Ensomhed, jættestærke Individualiteter i mine nærmeste og andre Krese, der vandt Magt over mig, dertil en Kvindelighedens strenge Lov, som man nu har vanskelig for at gøre sig en Idé om. Dette havde været nok, om ikke Naturen havde lagt sine for

en Kvinde mest skæbnesvangre Gaver til: min Slægts dybe, stærke Følelser, forenede med en uendelig Ømfindtlighed og Modtagelighed for Indtryk. At jeg har reddet et Fnug af mig selv, at jeg lever, aander, lider endnu, tager Del og kan være med, har været en Kilde til Forundring for mig selv. Og saa er det hændt, at jeg, oprindelig den skyeste, tavseste, mest forkuede af alle forkuede Skabninger, som ikke maatte dit og ikke turde dat — jeg, der har ofret hvert af min Ungdoms friske Blomsterskud til dette — den falske Kvindeligheds grusomme aldrig mættede Afgudsbillede — og knust dem under en barbarisk Tavsheds Kultur, jeg af Lykken, Forholdene og egne Naturbetingelser lige mishandlede, — er kommen til at kæmpe Frihedens Sag og maa se mig saa godt som ene paa en Kampplads, hvor man selv ingen kan ramme, men hvor alle kunne angribe."

Hun vover sig dog først meget forsigtigt frem. Det er „Strikketøj-Betragtninger", „Herregaardsliv" osv. skreven med beundringsværdig let Pen. Der er baade

Skælmeri og Ynde i Tonen. Hun er endnu den, der staar sig godt med Verden, der holder paa sin feterede Damestilling. Hun er aabenbart skabt til Journalist, til aandfuld Feuilletonist. Et muntert første Emancipationsforsøg er det om „Fejersagen“, fordi Skorstensfejerne ødelægge hendes fine Dagligstue med deres Sod. Saa gaar hun en Del videre: Hun vil reformere Kristianias uskønne Bygningsstil og viser herigennem megen Sans for Arkitektur, ja endog Byanlæg. Hun vil have Parker i stor Stil; som Henrik Wergelands Søster ønsker hun, at Almuen skal more sig, have Folkeforlystelser i skønhedsopdragende Retning. Men efterhaanden taler hun om sig selv, og man føler, hvorledes Knivsodden sidder i hendes Hjærte, og hun *maa* klage. Det er Bekendelser, Dagbogsoptegnelser osv. Men ved sine egne Lidelser tænder hun en Medlidenhedsfakkel af saa skarpt Lys, at den lyser op i alle Samfundets Kroge. Med denne Fakkel ser hun med Forfærdelse, at den i intellektuel Henseende saa vidt fremskredne Menneskehed er Barbar endnu paa Følelsens

Omraade. Videnskabens store Opdagelser er fulgte Slag i Slag, og Menneskene staa aandeløse og snappe efter Vejret i al denne Jernbanernes og Elektricitetens første Forvirring, rent glemmende, at de have et Hjærte. — Paa Forlæggerens Loft ophobe sig Bjærge af store Forfatteres Værker som aandeligt Foderstof for lange Tider, vel værd at læse, men den „aandsdrukne“ Verden har ikke Tid, den har faaet for meget af Literatur. Naar dette er skrevet for næsten 40 Aar siden, hvad vilde hun da sige nu, hvor Opdagelserne næsten tangere det overnaturlige, medens Forstandens Egoisme hos det samlede Evropa er bleven saa stor, at det roligt ser paa et Menneskeslagteri som Tyrkernes i Armenien eller paa den saakaldte hvide Slavehandel med unge Kvinder.

For Camilla Collett gjaldt det altsaa at udvikle Menneskeheden i sjælelig Retning, det gjaldt Hjærterne mere end Hjærnerne, den usynlige Verden mere end den synlige. —

Men for at denne vanskelige Forbindelse af Verdensaandens og Verdenshjærtets Ud-

vikling kan finde Sted, — den, for hvilken Humanitet kun er et tørt og koldt Udtryk, maa man først henvende sig til Kvinderne. Og for at disse skulle naa Maalet baade for sig og Mændene, maa de frigives fra gamle Vedtægters Tyranni, frigøres for det Tryk, som Samfundet og Institutionerne udøve over dem.

De sidste Baand, der endnu bandt Camilla Collett til Verden, var bristede. Hun er ikke længer den Kvinde, der spørger, om hun behager, hun er kun den, der ønsker at kæmpe, og hurtigt stiger hun ned Trin for Trin til Banebryderens stenede Veje. Ved Resignationens og Lidelsernes dunkle Vande ser hun som med en Dantes Blik Kvindeskikkelser stige frem med hjælpeløse Blik og Miner. Hun strækker Haanden medlidende ud imod dem, og hendes Ord, der tidligere kunde være lette og skæmtende, stige efterhaanden til en Pathos, der til Tider naar det sublime. Det er ikke Mændene selv, hun vil til Livs, det er den „Dyreham“ af Egoisme og Tyranni, som traditionelle Forholds Natur har iført dem.

Nu, sete paa Afstand, forekomme hendes Udbrud af Harme og Oprør ikke længere overdrevne. Strindberg og med ham den moderne Literatur har vænnet Læseverdenen til stærke og brutale Udtryk. Man søger eller søgte at brænde Ordene ind i Læserens Fantasi, og Camilla C., drevet af sit stærke Temperament, har ubevidst været en af Forløberne. Gaar man ud fra, at saa længe Verden har staaet, er Magten gaaet for Ret, er der ikke mindste Grund til at antage, at Mændene af selve Naturen udrustede som de stærkeste ikke i Løbet af Aartusender skulde have misbrugt denne Magt. C. C. havde alt fra Ungdommen set disse Misbrug rundt om i Bygderne, set Mænds raa Behandling af deres Hustruer, deres ligesaa raa Færd mod de Ugifte, naar de ved Gæstebud sad oversete med tomme Glas, medens Vinen blev skænket til alle andre. Interessant er det at sammenligne hendes Udtalelser med Krapotkins i hans Selvbiografi. Hans Skildring af den russiske Kvinde fra hin Tid er nøjagtig lig Fru Colletts af den norske. For Nutidens Vedkommende tillægger han derimod

sin Landsmandinde Storhed i at bringe Ofre, samt Udholdenhed og Snarraadighed i politiske Gøremaal. Han tilkender hende Ret til alle ydre Stillinger, idet han viser, hvorledes den Frigjorthed, hun har vundet, allerede har skaffet hende en Frihed i det Hjem, hvor hun ofte led under det mest uhørte Tyranni.

Modsat Krapotkin holdt Camilla Collett mindre stærkt paa de politiske Rettigheder, vilde maaske næppe være tiltalt af at se Kvinder som Embeds- eller Rigsdagsmænd. Det var den indre Frigørelse, hun vilde, en Hjærtets og Moralens Ligestilling med Manden, — og alle ydre Rettigheder mente hun vilde komme efter.

Hun sammenligner det med de tre nordiske Rigers Forening. „De begynder med Udenværkerne,“ staar der i „Erindringer og Bekendelser“. „Det gaar ikke. Begynd fra inden, og den sande Skandinavisme vil være der.“ Hun faar Ret, naar man ser hen til den senere Udvikling, hvor en aandelig Sammensmeltning af Kunst og Literatur mere end nogen Fortidsgerning har knyttet de nordiske Lande til hinanden.

Hun gør den aandrige Bemærkning, at hendes Broder Henrik, der søgte at gøre Almuens Oplysning „saa at sige flydende for at lede den ind i de store Kulturstrømme,“ har udrettet mere for den sande Skandinavisme end de fleste saakaldte Skandinaver.

Men idet hun i Kvindesagen altsaa nærmest har det for Øje, der direkte berører Følelseslivet, humane Virksomheder overfor *alle lidende,* overser hun, at Kvinden for at kunne virke paa disse Felter ogsaa maa have Del i de politiske Rettigheder. Man kan i det hele ikke frakende hende nogen Uklarhed; den Bitterhed, hvormed hun f. Eks. i „De lange Nætter“ skildrer sine jævnaldrenes sørgelige Skæbne, forekommer umotiveret, for saa vidt som den intet har med Kvindens undertrykte Stilling at gøre, ligesom Stridsskriftet „Fra de stummes Lejr“ paa flere Punkter lider af et skævt Syn paa Forholdene. Men man tilgiver det paa Grund af hendes Uforfærdethed, og desuden for hende — den i Livet altid fremmede — passede det særligt kun at udslynge de første om end uklare Kampraab, kun at være den kvinde-

lige Lurblæser, der vakte Kvinden af Fortidens Søvn. Og, hvad der var det vigtigste, hvor de vaagnede, og hvor der blev skrevet! Indlæg og Artikler og Forsvar for Kvindesag og Sædelighedssag og andre Samfundsspørgsmaal saa Dagens Lys. Dette var de ældres Sag, medens de unge Piger kun halvt vaagne gned Øjnene, til de blev feberagtig store, og pludselig besindede sig paa, at de ingenting var.

Det var en virkelig Rejsningens Tid. Nyttetheorien laa i Luften, og dens usynlige Sporer blev med Begejstring indaandet af de unge; til nogen Nytte *vilde* man være, enten som Sygeplejerske eller Læge, Kunstnerinde eller Lærerinde. Det mylrede frem med Evner og Talenter, hvis Eksistens man ikke havde haft Anelse om. Ydede de ikke alle Menneskeheden nogen Tjeneste, gav de i det mindste deres Ejermænd en vis Livsfylde. Endnu ere de kvindelige Kræfter i en Slags Gæringstilstand, ere langt fra at kunne harmonisere sig. Man staar afventende og dog forventningsfuld med Interesse iagttagende, hvor vanskelig Nutidskvinden er at bestemme som Type. Men netop i en

saadan Brydningstid, hvor den varierer fra de mest gammeldags til de mest radikale Former — lig moderne Blomster, dem Gartneren gennem nye Principper fremstiller i tusendfoldige Afskygninger, i blaa Roser og rosa Georginer, i Orchideer, der blomstre i aldrig anede, sære og fra Slægten frigjorte Eksemplarer — er det interessant at se en Fortidsskikkelse som Camilla Collett. Den er saa oprindelig som Kildespringet i dets første Udløb, og trods sine Fremtidssyner stammer den dog helt fra Fortiden. Med al sin Længsel, men ogsaa med al sin Bundethed, er hun et Indbegreb af hin Tids Romantik, hin Guldalder, den, hvis Kvinder med al deres Sværmeri sukkede under Konvenientsens Baand.

Naar Hertz i „Svend Dyrings Hus“ lod Ragnhild udbryde:

„Jeg har hidtil levet tilfreds. En Dag
Gik som den anden i ensformig Mag.
Jeg havde fuldt op af alt, var hædret i min Stand;
Var jeg hungrig, spiste jeg; var jeg tørstig, kunde jeg drikke.
Den Stilling var god; men *Liv* var det ikke. —
Saa lidt som Kærets sumpede Vand
Har et Liv mod Havets ved den brusende Strand“ —

da var dette som en Genklang af, hvad der dybest inde rørte sig i kvindelige Hjærter. Baaren af denne Grundstemning steg C. Collett først frem, enkel og stor i alle Linier. Af den fødtes „Amtmandens Døttre", og omskyllet af dennes Poesi indvirkede hun atter paa Ibsen i hans „Kærlighedens Komedie".

Ønsket om „Liv" var det altsaa, der som en Spire til Emancipationen laa drømmende i Datidens unge kvindelige Hjærter. Fru Colletts før omtalte Veninde Emilie Diriks havde valgt dette Citat som sit Livs melankolske Motto, og mange med hende. Og hvor mindes hun sin egen Ungdoms aldrig tilfredsstillede Længsler. De ganske egne Ord for Hjærtets Henvisnen, for dets lange „Dødskamp", viser, hvor vaabenløs hun har været i Kampen for at erobre Livet.

Hendes Ønske om at gaa til Scenen afvistes bestemt, og kun de sædvanlige Lægemidler for Kvindelidelse: Husvæsen og Haandarbejde blev hende anvist i det Hjem, hvor Tonen var saa gammeldags, at hun til Tider maatte holde en Slags Stuearrest, naar Henrik kom i Besøg med sine „gale" Venner. Hun

skildrede selv med Lune et saadant, og hvad Syning angik, fortæller hun om et Par Bukseseler i Floksilkesømsbroderi paa hvidt, „hvorpaa jeg arbejdede et Fjerdingaar, og som bleve — for korte. Det var alligevel, tør jeg nok sige, en sand Mønsterfrembringelse af kvindelig Udholdenhed og Tidsanvendelse. Dette mærkelige Stykke Sekraft- og Nervekraftforbrug i Silkestramay blev som sagt aldrig benyttet, men omhyggelig gemt i en Skuffe i min Faders Chatol, hvorfra det undertiden blev taget frem og forevist som en Sjældenhed. Arbejder som disse burde det været sin Tids unge Damer, der attraaede en sikret og agtet borgerlig Stilling, tilladt at bære paa sig, at de ligesom Mændenes Ordensbaand, Diplomer og Medaljer kunde pege, i hvad Retning man skulde søge deres Dygtighed og Brugbarhed."

Man føler en skærende Ironi under disse Linier. Den unge Pige med Floksilken er ikke til at spøge med, thi medens hun arbejder med Naalen, arbejder Tiden med hende, fører hende paa sine Strømme og gør hende

selv ubevidst til Organ for sine Idéer. Først senere gik det op for Camilla Collett, at Emancipationstanken ikke alene var hendes, og hun skriver: „Tidens Fé har lagt den som et spædt Barn foran hver Nations Dør, og det gælder om blot at lukke Døren op for det!“ Men at Skandinavien gjorde det saa hurtigt, energisk, er hendes uvisnelige Hæder.

HENDES STIL. — HENDES PAAVIRKNING PAA IBSEN.

Carlyle gør ofte opmærksom paa, hvorledes det i Historien er Troens, Opgangens Tider, der udretter de store Bedrifter. Noget lignende kan siges om det enkelte Menneske. Fru Collett havde den usvigeligste Tro til sin Sag, Ensidigheden var hendes Styrke. Hun var i den Henseende et Modstykke til Svenskernes Ellen Key, der nærmest repræsenterer Kritiken og Tvivlen, for saa vidt som megen Viden og højfilosofisk Udvikling skaber Skeptikeren. Fru Collett var trods sin fine Dannelse lykkelig fri, kunde man her sige, for al Lærdom, al Filosofi. Med sin skarpe Logik, — thi selv i et

stundom skævt Syn kan findes Logik, — bestod hendes Storhed nærmest i den Energi, hvormed hun vilde flytte Grænsepælene for sit Køn. I hendes Stil, „den bedste Prosastil“, ytrede Ibsen en Gang, „som findes i Norge“, føles denne Oprindelighed, denne Enkelthed, og det er som om dette overforfinede Menneske fra den vilde Skovnatur havde taget hele dennes Friskhed i Arv og givet sit Sprog dette primitive, der minder om Granduft fra en Fjældskrænt. Skønt der til Tider er et Barns, næsten en vilds umiddelbare Voldsomhed i Udtrykket, er der paa den anden Side en Ynde, der gør hende til den kvindeligste af alle kvindelige Skribenter.

Faa Forfattere har som hun givet et Billede for pludselig Sorg i saa rammende Ord som „Skæbnens Økseslag“, eller for Dagene, der følge efter: „Sorgens store Festdage“. I personlig Samtale virkede hun ved en lignende kortfattet Styrke. For Eks. paa et Spørgsmaal om, hvorledes Welhaven saa ud, kun det Svar: „Som en Gud!“ Men en ganske egen Tone ejer hun i sine Smaaskildringer, naar hun med en pludselig Overgang, med

en henslængt Ynde, næsten Koketteri, der intet Sidestykke har i Literaturen, giver et Billede af noget helt hverdagsagtigt. Hun kan f. Eks. i et dystert Stemningsbillede, der beskriver en kold Vinteraften i en Skydsstation, hvor hun er gaaet glip af et Bal, kaste en Bemærkning hen om en hvid Kjole og en blaa Krans, saa det kommer som et pludseligt Solglimt henover dunkelt Vand. Men i denne stærkt personlige Digtning blander sig saa til alt Uheld underlige døde Punkter, som f. Eks. „En Drøm i Skoven“, eller selvbespejlende, langstrakte Reflexioner uden al Selvkritik. Det er som hun ikke formaaede at skelne Perlerne fra Affaldet. Ja, saa smagløs kan den blive eller saa naiv — man mærker den fordums feterede Skønhed —, at hun kan fortælle et undrende Publikum, at hendes Portrætter ikke ligne, kun ere Vrangbilleder af hende selv.

Disse Pletter i hendes æstetiske Frembringelser indfinde sig, efterhaanden som Kvindesagen vinder Overhaand over Digteren. „Amtmandens Døtre“, hvis Originaludgave ikke

længere er til at faa, er i de nutidige Udgaver tyngede af Tillæg om Kvindeemancipation, som ikke stemmer med Bogens Poesi. Ved at læse det vemodig skønne Kapitel hos G. Brandes i „Hovedstrømninger“ om de paa Literaturens Valplads blevne eller faldne, mindes man med Vemod Camilla Colletts store Talent. Pludseligt brudt af, som det er, opløser det sig i en spredt Produktion, hvor stort og smaat er blandet med hinanden. „I de lange Nætter“, hvorfra den mærkelige Korrespondance mellem Collett og Hustru er taget, maa dog altid staa som en Perle, ja et Mønster paa en Selvbiografi. Fin og dæmpet i Tonen, er den gennemtrængt af en ægte og fornem Sandhedsfølelse, en skøn Sjæls Bekendelser, den man snarere læser imellem Linierne end i dem. Særlig udmærker hun sig deri ved sine Kvindeportrætter, der atter minde om en Watteau i Klarhed og Ynde. Skildringen af Ungdomsveninden Christiane sitrer og lyser gennem elle Bogens Blade. „Christiane — ak Christiane, hvordan skal jeg skildre hende! Jeg føler Umuligheden deraf, og jeg

har heller ingensinde forsøgt det;“ — og nu kommer Skildringen ganske ubevidst: „Der er ingen, jeg kan se saa tydelig med lukkede Øjne som hende. Høj, slank, fyldig og smal som et Rør, men af denne bløde, naturlige Smækkerhed, der ikke er frempint, bær hun sit noget store Hoved med sit dejlige, cendré-farvede Haar, lidt bøjet, som en Blomst, der har udviklet sig for yppig for sin Stængel, men man behøvede blot at kende hende og se paa det Ansigt for at finde denne Bevægelse naturlig. Grundtonen i hendes Væsen var en Følelsesfuldhed, som var alt for let vakt, alt for øm til, at den kunde holde Stand i en Verden som vor. Man maatte se, hvorledes den sitrede i dette Ansigts bestandig vekslende Rødme og under disse store, sky, halvtilslørede Øjne; men fæstede hun Blikket paa én, da saa man ligesom ind i en Himmel af Kærlighed og Blidhed. O! man skulde set hende om Søndagen eller en af de mange Festdage, naar hun i sin hvide Dragt, kun med et sort eller hvidt Slør over Hovedet, gik til Kirke! Man kunde have lagt hende en Palme i Armen, og hun

havde virkeliggjort Idealet af en af de kristne Jomfrumartyrer. Saa var Christiane Schulz's Ydre!" . . . . Et nydeligt Billede er ogsaa det: „Fra Anton Schweigaards Hjem". Man synes at se den skønne Caroline Schweigaard, marmorbleg med de gule Roser i det mørke Haar svæve hen ad Balsalens Gulv, „medens de gamle Fruer paa Tribunen bøjede sig hviskende mod hinanden". Ogsaa i hendes senere Aar, ja lige til hendes høje Alder kunde hendes Digtertalent, naar det en enkelt Gang, ganske uafhængig af Kvindesagen, kom ind paa sit eget Spor, aabenbare sin Ynde, sit primitive Skær.

I en Rejsebeskrivelse giver hun saaledes et Billede af København lige efter Krigen. Hun fortæller, hvorledes hun netop kommer fra Paris, hvis Tillokkelser havde ladet hende, om end kun for en Tid, glemme den Rædsel, hun i Øjeblikket havde følt ved Efterretningen om, at Als var taget. Ved sin Ankomst til Danmark gentager det første Indtryk sig med en saadan Styrke, at hun mener, Byen maa være klædt i sort, og hun føler en Tilskyndelse til at falde Kagekonerne om Halsen og

trykke Sjoverne i Hænderne. „Men nej!“ — hun har taget fejl, og hun giver nu en Skildring, der ikke alene er af Interesse for os danske men tillige virker som et Musikstykke, hvis Tonebølger komme i fine og uventede Overgange. Den er saa karakteristisk for Forfatterinden, at vi her hidsætter den:

Marienlyst Bad, 10. Juli.

„Byen var som ellers. I og udenfor den vrimlede der af Folk, hvorpaa Travlheden, Adspredelser eller ingenting havde sat sine sædvanlige, mere eller mindre sorgløse Mærker. Aldrig har jeg set en saadan Strøm — jeg vover ikke at sige af glade — men af forlystelsessøgende Mennesker, som jeg i denne Sommer saa dem bruse omkring Landets Hovedstad.

O, du Sundenes Dronning, du rigtsmykkede! For stor er du alt bleven i din sorgløs yppige Glædestrang. Glæde, Lys, Aand har du sendt ud, som Hjærtet sender sine Livsstrømme til selv den fjærneste Del af Legemet, men intet Pulsslag bringer dig

noget tilbage, allermindst Sorgen, Sorgen forsmaar du, støder du bort. Med Sejer og Jubel skal man komme, og du vil møde med Fest og klingende Spil, det forstaar du dig paa, du Sundenes Livsglæde, rigtsmykkede Dronning!"

Saa var mit Indtryk i Staden, saa herude paa det himmelske Marienlyst, dette sit Lands Natur, sat i et begejstret Kvad, der ikke trænger til en opdigtet Grav for at være skønt og interessant. Hvor maatte man dobbelt elske dette Land paa et saadant Sted! Og hvilket glimrende, muntert Selskab! Hvilke kokette Hatte og vajende Fjer! Ja, I unge Døtre af Landet, Moderne er meget smukke, meget klædelige denne Sommer, og jeg beundrer Eder hele Dagen!

Men naar Aftenen kommer, og Slottet kaster sin Skygge ud over Sundet, og Musiken istemmer den forunderlig vemodig gribende Sang, som de kalder Ryes Brigade, da lytter Skoven og det svarer langt borte i den, og Søen stilner og gaar i altid tystere, lange, bløde Bølgeslag mod Stranden, ligesom kærtegnende den arme, mishandlede danske Jord,

og den gamle Mand, der altid har Plads paa Bænken derhenne, bøjer sit Hoved i sine Hænder, og da triller mine Taarer over det arme, mishandlede Danmark, som de gøre det nu, bare det jeg tænker paa det.“ — — —

Man tror ikke, at dette er skrevet af en Forfatterinde, født i Begyndelsen af det forrige Aarhundrede. Hendes Stil, der i sin langsomme Gratie undertiden naar det sublime, er saa let, at man kan sige, — som Shakespeare sagde om en af sine Heltinder — at den er født under en Stjærne, der danser.

Men ikke alene i sin Stil, men i sin hele Natur er hun saa umedgørlig sig selv, at hun vanskelig lader sig paavirke af andre. Til Trods for sin Broders Fjendskab til Welhaven, forelsker hun sig netop i denne. I selskabelig Henseende slutter hun sig til en Kres, der er imod Henrik. I sit Hjem fulgte hun tildels sit eget Hoved, — gik klædt i hvidt Linon, naar Henrik var i mørkt Vadmel. Hun var aandelig talt dansk, som han var norsk.

I sin ulykkelige Kærlighedsperiode var hun

noget paavirket af Heine, ligesom senere af Søren Kierkegaard, men det var dog intet mod den Evne — hun trods alle Disharmonier i sin Natur — havde til at paavirke andre. Først og fremmest Henrik Ibsen.

G. Brandes har i sin Omtale af „Kærlighedens Komedie“ vist, hvorledes Ibsen fra „Amtmandens Døtre“, den, han kaldte „en modig Bog, indskreven i hver Nordmands Hjærte“, har hentet sit skønne Citat om den første Kærlighed, hvis Spirer er saa følsomme, at de som Kejseren af Kinas The ikke kan plukkes uden med Handsker. Der har fra Begyndelsen været et aandeligt Slægtskab mellem hende og Ibsen, noget der kan tyde paa deres fælles skotske Afstamning. Fjældnatur af forskellig Art var der i alt Fald i dem begge.

Da hun rejste Kvindespørgsmaalet, blev hun derfor straks støttet af ham. I „Samfundets Støtter“ tager han ridderligt Kampen op for de de enligt stillede Kvinder. Man ser hende staa bagved Digteren, og med sin lille, magre Finger og sit paa én Gang tilslørede og dog indtrængende Blik diktere ham det Hele. Hun havde jo set dem tyranniseret

af deres Nærmeste sidde i Præstegaardene langsom dødende deres Hjertes Længsler, til Spot for alle, naar de blev gamle, og til Byrde for den, der skulde ernære dem. At hæve blot nogle af disse Samfundets Stedbørn op til at blive Samfundets Støtter, og samtidig blotte Hulheden hos dem, der ellers gik under dette Navn, det var den dobbelte Opgave, som Digteren paa hendes Initiativ saa glimrende løste. I „Et Dukkehjem“ kommer Tendensen ganske usminket frem. Hvor stærkt et Røre, ja Oprør det i sin Tid vakte, gør man sig nu vanskelig Forestilling om. At Fru Collett atter stod bagved, anede man den Gang ikke. Under begges samtidige Ophold i München blev Planen til det lagt. Under flere mindre Sammenstød mellem dem i Anledning af ægteskabelige Spørgsmaal, om hvilke Ibsen muligt udtalte sig noget traditionelt, tog Camilla C. Bladet fra Munden. Naar hun om Aftenen havde besøgt Ibsen, fulgte han hende hjem, og her i de sene Nattetimer, under Münchens dybe, blaa Vinterhimmel, hvor Stjærnerne lyse med en Glans, der lader en ane Sydens Nærhed, har

hun med hele sin intense Lidenskabelighed talt Kvindens Sag. Hun har forbavset Ibsen, næsten forbløffet ham; han har ikke svaret hende stort, men han har skrevet, og det er tilstrækkeligt. — Da nogle Aar efter „Fruen fra Havet“ kom, blev hun dybt greben. Hun saa i den ikke sine Ideer, men sit Liv gengivet, idet Welhaven stod for hende som den „fremmede“, medens Collett var den trofaste Ægtemand. Hun skrev til Forfatteren derom, og fik til Svar, at det var ikke første Gang, hendes Livsførelse influerede paa hans Digtning. Brevet, der gjorde meget Indtryk paa hende og som i literær Henseende er af stor Interesse, lyder som følgende:

— — — „Tillad mig da derfor idag med et Par Ord at sende Dem min hjerteligste Tak for den Forstaaelse, som „Fruen fra Havet“ har fundet hos Dem. At jeg netop fra Dem først og fremmest turde paaregne Forstaaelse, følte jeg mig jo paa Forhaand saa temmelig forvisset om. Men det glædede mig da usigelig at faa dette Haab bekræftet, saaledes som jeg fik det igennem Deres Brev. Ja, der er Berøringspunkter, mange endogsaa.

Og De har set dem og følt dem. Jeg mener, hvad der for mig kun kunde staa som en Anelse. Men det er nu mange Aar siden, at De igennem Deres aandelige Livsgang, under en eller Form begyndte at spille ind i min Digtning.

Jeg ved ikke, hvad De maa tænke og tro om mig, som nu i to Maaneder har ladet Deres dybe og indholdsrige Brev hvile, uden at give Livstegn fra mig." — — —

At Fru Collett med saa lidt Begejstring sluttede sig til Bjørnson, hvis Ideer ere saa beslægtede med hendes, kaster unægtelig en Skygge over hendes Forfatterpersonlighed, paa samme Tid som den viser dens stejlt afgrænsede Natur. Bjørnson, denne Digterkolos, badet i Begejstringens glade Sollys, hvilende paa et bredt, folkeligt Fundament, den gik hun ligesom forskræmt uden om. Det var som med Broderen Henrik. Med dem begge havde hun Idealer tilfælles, men hendes var sortklædte, Rydningsarbejdet tungt og Utopiernes Morgenrøde saa fjærn. — — Anderledes med Jonas Lie, han var mere overkommelig, thi, uden at hun søger at paavirke ham, er han

under hendes Indflydelse. Hans Bog „Kommandørens Døtre“ indeholder ligefrem Indlæg for Kvindesagen. Lige ned til sin Kritik over Damekahytterne paa de norske Dampskibe er han paavirket af sin geniale Landsmandinde. Havde hun kendt hans „Majsa Jons“, — hans springske, impressionistiske Stil kunde hun nemlig efterhaanden ikke magte — vilde hun i den have set et glimrende, skønt indirekte, Indlæg for sin Sag.

LIGHEDEN OG ULIGHEDEN IMELLEM CAMILLA OG HENRIK WERGELAND.

Men mere end med Ibsen var hun i sin dybeste Naturgrund beslægtet med Broderen Henrik, og naar Welhaven halvt forbitret, som for at dæmpe sin vaagnende Tilbøjelighed for Søsteren, udbrød: „hun ligner dog Broderen," havde han fuldkommen Ret. Den Medlidenhedsstrøm, der senere gik gennem Literaturen som en svulmende Humanitetsbølge, den berørte i sit tidligste Løb Henrik og Camilla Wergeland. Uden Anelse om, at Tiden havde valgt dem til Redskaber for sine Ideer, dukkede de sig ubevidst, men lidenskabeligt i denne Bølge, paa forskellig Maade.

Henrik med sin voldsomme Natur saa dybt, at han hurtigt gik til Grunde i den, medens hun med sin fine, men sejgere Natur lod sig føre af den, men saa trodsigt kæmpende for dens Ideer, at hendes lange Liv omtrent kan lignes ved et Martyrium.

Medlidenheden var det, der, da hun var Barn, holdt hende i den stærkeste Feberuro Natten igennem i den mørke Novembertid, naar Slagtningen af de hende saa kære Dyr skulde foregaa; den fik hende til at græde af Glæde, første Gang hun i Kristiania opdagede, at Slaverne ikke mere bar Lænker om Benene, og den endelig var det, som aabnede hendes Blik for Kvindens Stilling saa stærkt, at Kamplysten vaagnede. Men Broderen har hun alligevel som ung ikke helt forstaaet. Nationernes Opgave: selvstændig Udvikling — har været hende en lukket Bog, og ingen større Anklage kan rettes imod hin Tids Kvindeopdragelse, end at hun med sin store Begavelse, sit klare Blik var saa hildet i Uvidenhedens Svøb, det, der, som Bindet om Mumien havde holdt Kvinden uberørt af Livets store Paavirkning, at det først er som

ældre, hun er sig fuldt bevidst, hvad Broderen vilde. Foreløbig — som unge — havde de altsaa ikke samme Interesser, men følte sig dog ofte dragne til hinanden. Hvor nydeligt Søsteren beskriver ham i Præstegaardshjemmet, naar han i tre Spring var nede af Trapperne og fløjtende i sagte Valsetakt fór gennem Stuen med den evigt blomstrende Nellike i Knaphullet. En Gang vendte han sig om, hun, den unge Søster, stod drømmende ved Vinduet, han tager hende om Livet og kysser hende — og ud igen uden at sige noget, men han har tænkt — —

Man ved, at han i sin ungdommelige Patriotisme i sin Levevis ønskede at nærme sig Folket. Det var derfor en Skæbnens Ironi, at den unge aristokratisk anlagte Camilla ved sin Hjemkomst fra Kristiansfeldt straks blev sat til Rokken for at væve landlige Stoffer til Henrik; det stemmede kun lidt sammen med hendes aabne Erklæring, at hun helst bevægede sig i et Slots Sale, og at mellem dets Beboere følte hun sig fortrinsvis hjemme. Deres forfinede Sans stemmede med hendes

egen Hang til at drage Luksussens Essens ud af selv tarvelige Forhold. Hun yndede en Atmosfære, hvor Livets Tryk ikke mærkedes, hvor hendes sensible Natur ikke udsattes for det mindste Stød. „I Præstegaarden hjemme,“ siger hun, „bevægede vi os i mange Værelser smukt, næsten elegant møblerede. Var vi tvungne til at modtage Folk, vi ikke sympathiserede med, var det os strængt forbudt at vise det. Formerne var selskabsmæssige, men dog sande.“ — —

Skønt Camilla Collett og Henrik Wergeland saaledes var højst forskellige i Tilbøjeligheder og ved Livsbegivenhedernes Gang blev meget adskilte, er det dog nøjagtigt de samme Strænge, Medlidenhedsfølelse og Kamplyst, forbundne som siamesiske Tvillinger, der bestemme deres ejendommelige Betydning for norsk Kultur. Hvad der bevægede ham til tage de undertryktes, f. Eks. Jødernes Sag op som sin egen, den dybe med alt menneskeligt følende Medlidenhed, det var netop Grundakkorden i hendes Natur. I hendes Væsen laa ligesom en Trang til at beskytte alt Værgeløst, lige ned til Dyret og

Planten, der viste en Forstaaelse med Alnaturen, netop den, der var Livsnerven i Wergelands Digte, ja, hendes Stemmes Klang kunde ligefrem tjene som Illustration til disse.

Som Forfattere skilles de saa atter, idet hun i sin Selvbeskuen, i sin ensomhedssøgende, intensive Natur er halvt i Slægt med Søren Kierkegaard, en Forfatter, der dybt interesserede hende. Trækker man en lige Linie fra Kierkegaard til Ibsen, kan man sige, at hun i Følge sit Temperament nærmest hørte til denne Gruppe, hvorimod Broderen Henrik ved sin voldsomme Kamp for Norskheden og sin dybe Interesse for Almuens Oplysning hører ind under den modsatte Gruppe: Grundtvig og Bjørnstjerne Bjørnson. — Men ganske mærkeligt ligne de hinanden i den Evne gennem Fantasien at kunne frelse sig ud fra Virkelighedens Tryk. Som man siger, at den sultne i sine Feberfantasier ser de skønneste Retter, kunde de begge i Drømmenes Land se deres mest brændende Ønsker opfyldte. Henrik Wergeland havde saaledes længe, pint af Næringssorg — denne Mare, der har slaaet sin Klo i saa meget

stort — søgt Præstekald, men forgæves. Da han sidste Gang kom tilbage med fuldkommen slukket Haab, bar han dog Præg af en vis Tilfredshed, og hans Hustru spurgte ham derfor, om det endelig var lykkedes. Halvt bejaende nikkede han med Hovedet, idet han stille satte sig hen og skrev efterfølgende Digt: „I Skyerne“, et af hans mest berømte:

Se hist min Elskede, hist, hvor Dagen
til Hvile lægger sig paa Skarlagen,
hvor Solen dalte
blandt Skyer gyldne og purpurmalte!

Se der i Vest
i hine, svømmende, skønne Lande
først der kan hænde,
sit Vuggeløfte vil Skæbnen sande,
at jeg, din Elsker, skal blive Præst.

Den Straale hisset i Luften jaget
er Kirkespiret, hint gyldne Taget!
Hint violette
derudenfor er en Blomsterslette.
De mørke Lag
af Straaler brudte, er dunkle Lunde,
hint røde Hjemmet . . . .

O se, hvor Vindverne gyldne funkle!
Vi kunne være der end i Dag.

Efter endt Slutning rakte han det glad til hende, men den unge, temmelig uforstaaende Hustru har vist mindre glad taget mod denne Præsteidyl — paa Papiret.

Ganske i Lighed med dette har Søsteren som ældre en Gang ved en Gudstjeneste, hvor hun hører Orgelets Toner — det er hendes ældste Søns Konfirmation, hvor Ungdomsdrømmene vende tilbage — den Illusion, at Tonerne lyde til et Bryllup, og at hun er Bruden, den elskedes Brud, som nu skal vandre op til Altret.

Hvor bruser den! min Kind blir hed
Bag Sløret jeg mig skærmer;
Jeg ser det ej, men dog jeg ved,
at Du dig sagte nærmer.

Og bange glad og højtidsfro
Vi Side staa ved Side . . . .
Betyder det, at nu vi to
skal op til Altret skride?

Betyder det, at nu forsand
skal Savnets Vunde lukkes,
skal Nagets Ulmen, Længslers Brand
i salig Glæde slukkes?

Hvad længe skilt var, skal et Ord
nu evig knytte sammen,
glad studse skal den hele Jord
og Engle juble Amen!

At lige frejdig, lige glad,
i Lykken som i Nøden
skal Døden først os skille ad,
nej, ikke heller Døden . . . .?

Men pludselig slaar Fantasien om; hun ser Illusionen briste, og Digtet ender i den mest taareblændede Resignation:

Ak nej. I Salmens Røst har Gud
os kun et Varsel stillet,
at først maa rigtig sones ud,
hvad her paa Jord os skilled.

Først nærme maa sig læmpelig
Led, som skal sammenføjes,
hvad der er brudt, maa rejse sig,
hvad der er haardt, maa bøjes.

Alt, hvad der ej har Lysets Magt,
din Lykke, min Elende,
maa være ham som Offer bragt
i Taarer uden Ende.

Man ser Forskellen mellem disse to, han, der havde sin Moders Natur: „et Barns Aand

og en Serafs Hjærte“, bliver „i Skyerne“, hvor hans Mod og glade Sind holder ham oppe, medens hun, der havde arvet Faderens Melankoli, ender i dyb Sorg.

Saa mødes de atter i deres Mod og dybe Slægtskabsfølelse for alt skabt, der faar Udtryk i deres paa én Gang voldsomme og ømtfølende Forfatterskab; men dog især i det, at de ud af deres Væsens Urkraft ganske underkender deres Digtnings Betydning i Forhold til den Sag, de kæmpede for. Digtningen svinder som Dug for Ideens Sol, Sagen er alt. Som Banebrydere betragtede de sig, og som saadanne ville de staa for Eftertiden.

ATTER MØDE MED WELHAVEN.

OPHOLD I KØBENHAVN OG UDLANDET.

Det i foregaaende Afsnit meddelte Digt: „I Kirken“ forekommer mig at være et Bidrag af stor Betydning til en Sjæls Historie. Man maa erindre, at det ifølge John Paulsens „Erindringer“ blev skrevet til hendes ældste Søns Konfirmation. Altsaa i Kirken ved Orgelets Toner gaar hendes Fantasi paa Langfart, denne egenraadige Fantasi, der sætter sig op imod al Vedtægt, alle Samfundsregler. Ikke som andre Mødre tænker hun paa sin Søns Fremtid og Provstens Formaninger for derfra at lade Tankerne dale til Familiemiddagen med Bekymring for Vaniljeisens Frysning eller Notabiliteters Kommen

eller Ikkekommen til Gratulationen; nej, hun, den gamle Moder inspireres af Tonerne til at føle sig som den unge „bag Sløret rødmende Brud“, der vandrer op til Altret, ikke med den Mand, der er Fader til Konfirmanden, men som Brud til den elskede, der har skuffet hende. Og denne elskede er gift og har maaske — Du Verden! som de norske sige — ogsaa en Søn, der snart skal konfirmeres!!

Man tænke sig et saadant Kompleks af Samfundsrædsler i et Digt, der blev trykt! At det er uskyldshvidt som en Lilje, at det ender i den dybeste, mest ydmyge Resignation — endog med en Bøjen sig for den Mand, der har svigtet hende — hvad der forøvrigt maatte forarge selve Kvindesagens Venner — har intet at sige. End ikke, at det slutter kristeligt, har afvæbnet Borgerskabet, der altid stod paa Vagt imod hende. Muligt har man ikke ret forstaaet det, men man begriber, at et Fænomen som Fru Collett altid maatte blive boycottet i en lille By som det daværende Kristiania, hendes adelige Sjæl miskendt, og at f. Eks. „Amtmandens

Døttre“ fuldt saa meget som at være et Slag for Kvindesagen er et „Skrig“ mod den aandelige Forsumpethed, som hun lever i. Welhaven, som paa denne Tid atter var kommen i Berøring med hende, saa ikke Kristiania i heldigere Belysning. Man kender hans morsomme Digt til Christian Winther, hvor han kalder sig for

— „En, der spiller paa Lire
Af Sorg i en bagvendt By,
Saa Hunde paa to og fire
Maa hyle i vilden Sky.“

Det er, som om disse to gamle Romantikere, han og Camilla Collett, har rakt hinanden Haanden over en Afgrund af Filisteri. Mærkeligt, at de saa mange Aar efter deres Ungdom ogsaa mødes i Digtningens Verden. Som hun skrev sit Kirkedigt, saaledes skrev han efter en Koncert, hvor Længsel efter græsk Skønhed har betaget ham, følgende Digt, hvis festlige Rim skildrer hende som den, der dog væsentligst har inspireret ham:
— — — — — — — — — — — — —

I Skønheds Form — uden Fejl og Dadel
jomfrueligt din Sjæl har fæstet Bo,

men bly den sløres i dit Aasyns Ro,
og Faa kun fængsles af dit Væsens Adel.

Jeg saa dig en Gang i en Hal, hvor Sangen
til Horn og Strengelege lifligt lød,
og hvor min Sjæl, som var i Tungsind fangen,
ved Magt af Toner gennem Taagen brød.
Der hørtes klare, fulde Harmonier,
som intet Mode-Flitter klæber ved,
Forkyndelser om Herlighed og Fred
paa lyse Højder, over Jordens Stier.

Og Bifaldsstormen drøned overmaade
med vældigt Haandklap og med Bravoskrig,
og Kunstneren for Publikummets Naade
med øvet Anstands-Mine bøjed sig.
Da saa jeg dig, mens i den tætte Skare
som til et Fjernsyn løftedes dit Blik;
den Toners Magt, som gennem Sjælen gik,
jeg saa dit Aasyn stille aabenbare.

Hil være dig Formosa, der staar ene
blandt Rosenblommer, som de dyrkes her!
Ved dig kom Skønheds-Rigets fjærne Scene,
paa Toners Tryllevej, min Tanke nær.
Du er som en af hine Sparterinder,
der omgav Artemis i festlig Dans, —
Du staar i Hallen, uden Bram og Krans,
en fremmed Gæst blandt Mode-Verdnens Kvinder.

Man ser, at han fremhæver hende som den enkelte, den ensomme, den sjældne; men

hvor vemodig hendøende er ikke Digtets Tone! Man tænker paa Romantikkens blaa Blomst, den uopnaaelige, den, hvis Duft de begge saa stærkt havde indaandet. Digtet maa efter „Soiréen“ og „Maria“ have virket som en Slags offentlig Oprejsning for hende, thi det kunde ikke undgaas, at to Forfattere, hvis Digtninge tilhørte Publikum, opmærksomt blev iagttagne, og at dette med klodset Finger og uforstaaende Blik blandede sig i et Forhold, der paa en Maade har et Sidestykke — rigtignok saa vidt forskelligt som Nord fra Syd — i Frankrig i George Sand og Alfred de Musset. Man fordømmer i Flæng Manglen paa aandelig Blufærdighed hos slige Naturer, men glemmer, at de var Lyrikere, Hjærter, der naturnødvendigt, som Rosen dufter og Kilden springer, maatte klage, besynge og tilbede.

At Camilla Collett altsaa ikke passede i Kristianias smaa Forhold, er sikkert. Hun var derfor lige overfor Norge — som Welhaven mente, hun havde været lige overfor ham — som oftest paa Flugt:

— „altid fjærn, altid fraværende.“

København var da det Fristed, hun tyede til.

Men omend hun dér trak Vejret lettere, saa var det dog heller ikke her stort bevendt med en enlig Kvindes Stilling, og en kvindelig Forfatter var ikke langt fra at være ilde set.

Skønt „Amtmandens Døttre“ blev værdsat af alle Kendere, var det en for aandsfornem Bog til at gøre sin Forfatter populær, som for Eksempel Fru Edgrén blev det mange Aar efter. Den fandt i Begyndelsen kun enkelte varme Beundrere, og disse skuffedes efterhaanden ved at se, at den ingen Efterfølgere fik. Selvfølgelig stod de bedste Kredse i København aabne for hende, Wergelands Søster og den meget værdsatte Professor Colletts Enke, men hendes dystre og mod alle Forhold — om end endnu kun i det Skjulte — kæmpende Sind, gjorde hende til en fremmed blandt Mennesker. Og dog følte hun Længsel efter disse, var af Naturen i mange Henseender skabt til Glæde. Hun havde meget Lune, forbunden med den fineste Menneskeopfattelse, en sjælden Skønhedssans, en egen Evne til ved Lejlighed at udbrede Hygge og Feststemning omkring

[illegible] i L[illegible]ets Kam[illegible] [illegible] havde [illegible] ikke at [illegible] [illegible] sig i [illegible] [illegible] gik [illegible] af med [illegible]

[illegible] maatte tidligt sin [illegible] Kummer og den Søvn[illegible] [illegible] at havde [illegible] af [illegible] [illegible] en Syfide [illegible]

[illegible] mere [illegible] [illegible] [illegible] sig om [illegible] At [illegible] gøre [illegible] [illegible] Vi[illegible] [illegible] Dan[illegible] [illegible] Det var [illegible] i [illegible] [illegible] Kummer, der [illegible] [illegible] De unge [illegible] og [illegible] paa B[illegible] og det var [illegible] Ball[illegible] Dansen var [illegible] Mo[illegible]

sig, men i Livets Kamp — og hvilke Kampe havde hun ikke at bestaa! — rejste Modsætningerne sig i skærende Disharmoni, og ikke sjældent gik disse af med Sejren.

Hun mistede tidligt sin store Skønhed. Kummer og den Søvnløshed, hun Livet igennem led af, havde bleget hendes Træk; kun Slankheden beholdt hun. Vel passede hun af den Grund endnu til Mundts Digt „Die nordische Sylphide“, som der var gaaet stort Ry af, — men en Sylfide maa helst være ung.

Alt som hendes mere og mere kamplystne Indlæg for Kvindesagen kom frem, aabnede Ensomhedens Sluser sig om hende. At være Forfatterinde var allerede betænkeligt, men at være det i Emancipationens Tjeneste var at gøre sig umulig. København var en Smaastad. Rundt paa Vindues-Forhøjningerne sad som de havde siddet fra Arilds Tid de unge Damer og broderede engelsk Syning. Det var Skørteborter i Omfang passende til den daværende Modes uhyre Krinoliner, der berøvede Figuren al naturlig Frihed. De unge Mænd og Piger mødtes *kun* paa Baller, og det var virkelige Baller, hvor Dansen var Alt. I Modsætning

til nu, hvor man i langsomme, smægtende Danse ligesom vil søge den Hvile og Længsel, som Motorernes og Elektricitetens Tid formener Menneskene, — Hyrdedramaer var jo yndet i Revolutionens Tid, — var Dansen i hin Periode Champagnegaloppens Blomstringstid — voldsom og lidenskabelig. De to Køn var til at begynde med adskilte som i en Landsbykirke, Herrernes sorte Mylder i et Værelse, Damernes lyse Skikkelser i et andet; saa kom Klapsignalet, og som en Bisværm, der kaster sig over et broget Blomsterbed, strømmede Herrerne ind.

Var der i denne potenserede Danserus noget, der tog Revanche for Hverdagslivets Tomhed? Var det Ragnhilds Replik i „Svend Dyrings Hus“: „Men Liv var det ikke“, der som et Ekko, en ubevidst Higen gik igen i den unge Piges Sind? Kun fra Theatret hentedes det højere Liv gennem geniale Skuespillere, men derved blev det. Noget som Samfundsspørgsmaal kendtes ikke. Clara Raphael viste sig vel som et glimrende Meteor, men forsvandt ogsaa som et saadant, og halvt om halvt dansede man hende bort.

Det var Romantikens, men ogsaa Bourgeoisiets Øjeblik. Man ved, hvorledes en saa storladen Skikkelse som Ilia Fibiger bukkede under, hvorledes selv hendes Ven Johannes Fibiger i sin Selvbiografi kun har en halvt forstaaende, ret spidsborgerlig Opfattelse af hende.

Paa denne københavnske Baggrund tegnede Fru Colletts lidende, halvt norske, halvt kosmopolitiske Skikkelse sig næsten med tragiske Linier. Slutningen af Romantikens Guldalder — den, hun i saa mange Retninger selv tilhørte — havde ingen Brug for hende. Vore store Forfattere vendte hende Ryggen. Til Chr. Winther sendte hun et Manuskript, som hun fik tilbage med saa mange Stilrettelser, at hun følte sig som en lille Skolepige, der har faaet tg. H. C. Andersen, hvem hun engang spurgte, om han aldrig gæstede Norge, kendte saa lidt til hendes Forhold, at han svarede: „Nej, Gud fri mig! Hvor en Karl som Wergeland har huseret, og hvor der findes et Menneske som Welhaven, der gør Nar af alt, dér skal jeg nok blive fra.“ — Med Søren Kierkegaard gik

det ikke bedre. Da hun i sin naive Begejstring vilde besøge ham, nægtede han sig hjemme. Idet hun kom ud paa Gaden, kastede hun endnu et Blik op til Huset, og blev meget forbavset ved at se Filosofen ganske hjemlig staa i sit Vindue. Uvant med Damebesøg vilde han dog se den paatrængende. Deres Blikke mødtes, og uvilkaarligt nikkede de forbløffet til hinanden. Med Forlæggerne og Redaktører gik det ligesaa skævt. Det er utroligt, hvad hun fik sendt tilbage fra disse, og var der Tale om Optagelse, var det kun paa Betingelse af Forkortninger, hvad hun med sin Natur aldrig gik ind paa.

Med sit saarbare Væsen blev hun efterhaanden sygelig mistænksom, ofte misforstaaende de klareste Forhold. Hvis der — for at bruge et norsk Ord, der ligesom er hugget ud af Fjældet — gik Trold i hende, er Grunden hertil bleven lagt i hin Tid, hvor det at være skrivende Kvinde — trods al Fru Gyllembourgs Berømmelse — var betragtet som halvt latterligt. Kun hos Heiberg vandt hun Forstaaelse. Her følte hun ikke den „Mands-Overlegenhedens Løvesvans“,

som hun saa drastisk udtrykte sig, „vifte“ over sit Hoved. Under et Sommerophold paa Klampenborg besøgte hun ofte Heibergs paa den nærliggende „Søbakke“, skønt hun og Fruen var diametrale Modsætninger. Som Fru H. troede sig udkaaret af Lykken, mente Fru C. sig forfulgt af Ulykken. Den første tænkte, at Lysalfer hjalp hende til alt, den anden syntes, at drilske Nisser forlagde hendes Sager og forplumrede hendes Liv. Alligevel følte Fru C. den Gang en næsten hellig Beundring for Fru H. og hendes Hjem. Hun havde den Gang lige skrevet „Amtmandens Døttre“ og mødte under sine Besøg stadig med Manuskriptet for at kunne give det til Heiberg. Naar han med olympisk Ro om Aftenen fulgte hende hjem, gik hun nervøs ved hans Side, alligevel savnende Mod dertil. Ved sin Hjemkomst til Kristiania sendte hun ham det endelig, og modtog nu fra ham den mest begejstrede Anerkendelse i et Brev, som hun altid dybt beklagede var gaaet tabt under hendes omflakkende Liv. Thi omflakkende blev hendes Tilværelse. Selv hendes smaa

Besøg i Norge fandt hun triste. I et Brev skriver hun:

„Mine årlige Hjemmebesøg har altid noget knugende vemodigt, tantalisk utilfredsstillet ved sig. Thi hvor er de Alle, dem jeg søger og mit Hjærte længes efter! Søger hvert År, hvert År! — da jeg ikke har kunnet fæste Bo imellem dem. Jeg havde her kun et Valg: Forfølge den Opgave, der nu engang var anvist mig, der også har drevet mine andre Kunstfæller, en for en, bort fra Hjemmet eller — Enkelivet i *Kristiania,* det vil da omtrent sige en langsom Kvælning og en tidlig Grav."

København kunde ikke heller for hende blive noget varigt Opholdssted. Desuden havde hun, som hun udtrykte sig, Zigeunerblod i sine Aarer. Nye Længsler drev hende til nye Lande; hun var en aandelig husvild, der aldrig noget Sted følte sig hjemme. Snart var hun i München, snart i Rom, snart i Paris. Ikke var det for at møde til Kvindekongresser eller Forsamlinger, thi hendes menneskesky, upraktiske Natur egnede sig ikke dertil, men under sine forskellige

Ophold lagde hun Mærke til meget, der siden i hendes Stridsindlæg for Kvindesagen blev ypperlig benyttet. Mærkeligt var det dog, at Paris ikke i saa Henseende gav hende mere Stof. Det var, som om al hendes tilbagetrængte Sans for Skønhed, for Livets Fest, her fik et fra hendes Melankoli befriet Udløb. Selv Dulaures store Værk om Paris's moralske Rædsler, gjorde intet Indtryk paa hende. Ingen har opfattet denne Bys Skønhed og Ynde mere uskyldigt end hun. Ja Barnet i hende kom under hendes Ophold der saa meget frem, at Sagnet fortæller, hun endog kørte i Karrussel i Champs Elysèes. Og saa kunde hun dog paa den anden Side være fuldendt Verdensdame. Det viste hun i Rom, hvor Skandinaverne gav en Fest for Prins Eugen af Sverige. Hun var udset til at føres til Bords af Prinsen, og hun optraadte her med den fineste Anstand, som var hun en moderlig Veninde, der af Venlighed tog et ungt Menneske til Bords.

Først og fremmest var hun dog *altid* den lidende, den kæmpende, der vaandede sig, ikke alene under menneskelig Uretfærdighed,

men ogsaa under Samfundsmaskineriets ubarmhjertige Hjul. Under de stadig skiftende Ophold kom hun ind under Hotellivets ikke mindre maskinskaarne Behandling. Hun — Amfibiedyret — der, som hun selv siger, hverken hørte hjemme i Luften, Ilden eller paa Jorden, hun, der som Prinsessen i Æventyret, vilde have mærket en Ært under ti Lag Dyner, hun led under midlertidige Hjems Uhygge, sygnede under daarlig Mad, pintes af osende Lamper! — — Man forestille sig, at Stedets Tjenestefolk ikke opfattede en saadan Individualitet bedre end den bjæffende Hund Maanen, og at en besøgende, der spurgte, om Fru Collett var hjemme, af en vred Pige fik det forbløffende Svar: „Ja det *véd* Gud hun er!“ —

Saa lo man smaaborgerligt og dog med nogen Ret ad hendes mange Særheder. For endelig at fri sig fra Pensionater tænkte hun paa selv at leje en Lejlighed, og Heibergs havde faaet dette i Kommission. Men ved at vise hende en Bolig, som antagelig maatte være efter hendes Sind, blev de højlig skuffede ved at se hende sørgmodig skue om-

kring sig, idet hun udbrød: „Ak! jeg havde tænkt mig noget med Søjler!“ Historien er karakteristisk for begge Parter. Thi det var jo netop en Højnen af Livets Forhold, Fru Collett vilde; men medens Romantikerne kun tænkte sig Søjler i Fata Morganas Fantasislotte, vilde hun, der bar Spiren til Fremskridtsmennesket i sig, ganske naivt have dem i Virkeligheden.

At hun om Aftenen, naar hun besøgte sine Venner, kunde tage to Galoscher paa een Fod, medens hele Huset var i Oprør for at lede, kunde ogsaa vanskeligt tilgives, men endnu galere var det dog, naar hun efter denne Episode pludselig, som om hun trængte til Ro, satte sig til rette for at begynde Samtalen forfra, aldeles glemmende Tiden, skønt det var ud paa Natten. Man erklærede hende naturligvis ikke alene for at være hensynsløs men en stor Egoist!

Ja, paa en Maade; men hendes Egoisme lignede kun det syge Barns, der ubevidst ved sit Skrig holder sin Moder vaagen Natten igennem.

København, hvor hun i Theatret havde

sin faste Friplads, tilmed sin bestemte Vennekreds, var dog, naar alt kom til alt, den By, der udøvede den største Tiltrækning paa hende. Ikke alene blev flere af hendes Bøger — rigtignok ikke uden Kamp — udgivne hos Hegel, men hendes hele Dannelse var nærmest beslægtet med den forfinede danske Kultur, som hun fra sin Ungdom i Kristiania var fortrolig med.

Ogsaa elskede hun den danske Natur. Hun bevægede sig meget i fri Luft, kunde især ikke undvære sine lange Ture omkring Søerne, naar Aftensolen forvandlede Husenes tusinde Ruder til lige saa mange Ildsluer, der spejlede sig i Vandet. Ingen By kunde frembringe et skønnere Syn, sagde hun. Paa en saadan Spadseretur greb det mig at se hende med foldede Hænder nærme sig det skønneste Udsigtspunkt. Med et forklaret Udtryk, som sagde, at Naturen var hendes sande Kirke, lod hun Øjet hvile paa Solnedgangens Skyer med det „Fjærnblik“, som Welhaven omtaler i sit Digt.

Saadanne blide Stemninger blev saa igen afbrudt af hendes Kasten sig ind i Kamp

ved enhver Anledning. Alexander Dumas' Bog „Tuez-la" havde vakt hendes særlige Oprør, og foranledigede mange Indlæg baade direkte og indirekte fra hendes Haand. Ogsaa mødte hun alle hjemlige Udtalelser i Pressen — naar disse gik mod hendes Anskuelser — med energisk Protest. Hun var i sin Umiddelbarhed i hellig Uvidenhed om, at der gaves Kliker og Partier, og stødte derfor an baade til Højre og Venstre, gik kort sagt i Brechen for sin Sag til det sidste.

Edmond de Goncourt siger i sin Dagbog, at hans Væsen lider under en smertelig Dobbelthed. Et skarpt kritisk Syn, en Evne til at oprøres over Uretfærdighed, der ikke lader ham Ro, og som vilde drive ham til skaanselsløs Polemik, hvis hans overnervøse Konstitution ikke krympede sig sammen under Slagene. Under Modgang og Ærgrelser tilstaar han derfor aabenhjertig, at han gik til Sengs efter at have gjort det mørkt i sit Værelse, og at hans Nerver kun ved absolut Ro og Dunkelhed kom i Ligevægt.

Om C. C. kan med Sandhed siges, at hun led under samme sørgelige Dobbelthed,

thi Evnen til Kamp og Evnen til Lidelse var hos hende lige stor, men hun krøb ikke i Skjul for den første, skønt hun næsten segnede under den sidste. Man fatter f. Eks., hvad det var for hende, der havde ofret sin Ungdom til „den falske Kvindeligheds aldrig mættede Afgudsbillede“, at give sig i Kast med „Prostitutionen“. Dog vover hun det, og idet hun sammenligner Mandens ubundne, saa misbrugte Frihed med det snævre *Vestaskrud*, han paalægger Kvinden, — blot hun „*gløgger*“ paa et Vindue, er hun udsat for Sladder — kommer hun med den dristige Bemærkning, at det er paa høje Tid, at Kvinderne danner sig deres egne Æreslove. —

Naar den udmærkede Forfatterinde Ellen Key som et Bevis paa sand Moderkærlighed fortæller, hvorledes den store Digterinde Elisabeth Browning paa en Rejse mere ængstedes over Tabet af sin treaarige Søns Fløjelsbluser end for Tabet af Manuskriptet til hendes epokegørende Digt Aurora Leigh, maa Camilla Collett have været hendes absolute Modsætning, thi ikke alene havde hun fore-

trukket at lade Bluserne flyve for alle Vinde, men hun havde som Abraham i det mindste gjort Forsøg paa at løfte Kniven mod selve Drengen, hvis Guden ɔ: Ideen havde fordret det. — Er det paradoksalt at paastaa, at hun netop igennem denne Glød, i ideel Forstand, vandt den rette Moderlighed, den sande Kvindelighed?

ALDERDOM.

Der var sket store Fremskridt, siden Fru Collett første Gang havde gæstet København, og det langt hurtigere, end man skulde have ventet. I Slutningen af 70'erne var Stuart Mills Bog „Kvindens Underkuelse“, oversat af G. Brandes, fremkommen, og den tilligemed det literære Gennembrud havde frembragt en Strømkæntring til Gunst for Fru Colletts ihærdige Kamp. Universitetet var bleven aabnet for de unge, kvindelige Studenter og „Kvindelig Læseforening“ stiftet. Man søgte nu en Anledning til at hædre den gamle Forkæmperinde, og til hendes 70aarige Fødselsdag foranstaltedes en større Festmiddag paa Skydebanen. Den den Gang fri-

sindede Professor Goos var en af dem, der stod i Spidsen derfor, og en gammel Veninde af Fru Collett, den norske Fru Halkier, — der den Gang mindst anede, at hendes Datter, Fru Emma Gad, i sin Tid skulde bidrage sin dygtige Skærv til Kvindernes selvstændige Udvikling — indførte Æresgæsten i den store Forsamling af kvindelige Forfattere og Tilhængere af Sagen. Mest Opsigt vakte dog de unge kvindelige Studenter, og det var nydeligt at se denne Ungdom med den smukke Emma Kramp — den senere Læge — i Spidsen omringe den fine, gamle Dame med al den Inderlighed, som Begejstring giver. Mange Taler holdtes til hendes Pris, og ogsaa hun, Maalet for alles Hylding, maatte frem. Stille og fint takkede hun, men Taler var hun ikke. Dertil var hendes Personlighed for sky, Stemmen for klangløs. Havde Fru Colletts Geni været forenet med en Gina Krogs saa mærkelig harmoniske Fremtræden eller en Magdalene Thoresens dragende Kraft, havde hendes Virken faaet endnu større Betydning, fangende selv de vantro.

Dog — Mangel paa Aplomb kan ogsaa have *sin* Charme, og mange af de tilstedeværende følte sig hin Aften — ved at komme i personlig Berøring med C. C. endnu mere dragne af Sagen end før. Skæbnen havde jo — for en Gangs Skyld — tilsmilet hende, og i det sjælsfine Ansigt med de altid regelmæssige Linier laa et mildt Genskær af dette Smil. — —

Men Glæden over denne Sejrvinding varede ikke længe. I det den Gang højt ansete „Fædreland“ fremkom ret haanlige Angreb paa Festen, og Ploug tog Genstanden for denne under meget uridderlig Behandling. Der var Udtryk i hans Artikel, som absolut maatte saare især en fremmed, der som hun ikke var inde i Forholdene. Hendes pirrelige Sind havde ikke den Overlegenhed, der udfordres til at hæve sig over den Art Modgang — saa lidt som en Mand af Søren Kierkegaards Rang havde det ligeoverfor „Korsaren“. Hun trak sig endnu mere mistænksom end før tilbage fra Verden, og som Mimosen, der er bleven berørt, folder sine

Blade sammen, saa Vrangen af dem, det lodne, kommer frem, saaledes ogsaa hun.

I et Brev, skrevet til hendes trofaste Veninde Fru X. — det drejer sig om en Festmiddag til Ære for Ploug, hvori Fru X. havde tænkt at deltage — kommer det lodne stærkt frem. Et fint, komisk Skær hviler nu over det, og dog er det rørende i sin Underbund af Varme og Bitterhed, fordi man føler, at den sande Grund er den, at hun gør sig og sin Person til ét med Sagen:

„Kjære Fru X.! Der er bleven mig fortalt noget, der gør mig usigeligt ondt at høre: at De har været med i hin Hyldingsdemonstration for *Ploug*. Paa Dem var jeg saa sikker, at De ikke vilde lade Dem forlede dertil. Og i hvad Kvalitet skulde denne Mand være den første blandt alle skandinaviske Digtere, der *nogensinde* af norske Damer er vist en Opmærksomhed af denne Sort? Man har saamæn ladet dem alle dø uden at unde dem nogen saadan Glæde. Altsaa Ploug!

Som Politiker? Fanatisk, dansk Patriot? Studenterhøvding?

Nej, som en „Ven og Befordrer af Kvindesagen“, stod der i en højst skruet, trykt Indbydelse, der til min store Forbavselse var indlagt i *Kvindelig Læseforening*. *Der* vakte dog Sagen adskillig Modstand, og jeg ved med Vished, at flere af de bestyrende Fruer, der havde tegnet sine Navne, blev dadlet derfor, ligesom jeg, det faldt af sig selv, afbrød al Omgang med dem.

Ploug en Forsvarer af Kvindesagen! Aldrig har jeg har hørt ham nævne som en saadan, aldrig har han ladet en Anskuelse derom komme til Orde, det skulde da være paa en Maade, der haanede al Gæsteret, al Agtelse for en Fremmed, der aldrig havde fornærmet ham, væltede sig ind paa den eneste, der i Sandhed kan siges at sætte Liv og Sjæl ind paa denne Sag, og det var Deres Landsmandinde, Fru X.! Ja mere, en Veninde, der holdt af Dem. Ploug har offentlig *uimodsagt* paastaaet, *at jeg selv trængte mig frem til hin Fest,* som jeg maatte føle med mig selv, jeg *ikke havde fortjent!* Den, som hylder den Mand, der har sagt dette, giver ham jo Ret deri, ligesom han i mig har

haanet Alle, der har givet mig hin Fest. — Her blev altsaa kun et Valg, *han* eller *jeg*.

Ak, paa Dem var jeg saa sikker Fru X.! Jeg tog Feil! Og derfor maa jeg nu sige Dem Farvel. Jeg har ingen Forsvarer uden mig selv og tør ikke lade alt ske uden at opgive den Sag, jeg kæmper for, den eneste, jeg lever for. Søg mig ikke. Inderlig Tak for alt Godt. Camilla Collett."

Da det var flere Aar siden, det plougske Angreb havde fundet Sted, er Fru X., der havde glemt det hele, sikkert bleven meget forbavset over denne Opsigelse af Huldskab og Troskab, der sikkert først sent er bleven taget tilbage.

Et Brev, skrevet til disse Liniers Forfatter omtrent samtidigt, viser Modsætningen i hendes Natur. Her kommer det blide og længselsfulde frem, lig de bløde Engstrøg, der skyder sig ind mellem hendes Fødelands stejle Klipper:

„Men skrive har jeg ikke mægtet. Siden De rejste, er jeg bleven rent Eneboer. Jeg ved ikke, hvordan det er gaaet til, men jeg taber mer og mer den Smule *Verdensdressur*

— om jeg saa maa kalde den — jeg havde faaet indbanket i mig, Evnen, mener jeg, til at læmpe sig efter dens Former. Det er, som om jeg i Sind og Tankesæt vender tilbage til min Ungdoms ensomme Drømmeliv. Alle de gamle Minder stiger op. Altid drømmer jeg om Natten om længst afdøde. Som oftest om W. Naar jeg gaar langs Kanalen i Østre Anlæg, er det som om jeg vandrede langs Elvedybet i de ejdsvoldske Dale. Men denne Tilstand er vel den naturlige Følge af et Liv, som jeg har ført under dette Ophold."

Man mindes Solveig i Ibsens aldrig nok berømte „Per Gynt" ved denne sejge Trofasthed, og dog misbilliges ingen Figur som denne af Fru C. Det var Solveig fordømt af Solveig. Alma i „Adam Homo" var i hendes Øjne ikke bedre, begge var skabte til at ødelægge Idealet af Fremtidskvinden, thi at de ikke alene sukkende henslæbte hele deres Liv for en Pjalt af Mand, men ogsaa efter Døden skulde være den „himmelske Døroplukkerske" der skaffede ham den evige Salighed, det var dog *for* stift. Man ser her det moderne

i Fru C.'s Natur; hun var som et Instrument, hvorpaa Overgangstiden spillede alle sine Melodier lige fra Fortidens mørke Bas til Fremtidens lyse Diskant.

Til de milde Toner maa regnes Opfattelsen af hendes Venner, thi var hun selvbespejlende, saa var hun til Gengæld som et Spejl, hvori de saa sig selv gengivne med saa nænsomme Farver, saa øm en Forstaaelse, at det for dem blev en Livsværdi, hvis Sødme det var en Smerte at miste. At hendes Menneskekærlighed nærmest gjaldt hendes eget Køn, — skønt hun ganske privat, kan man sige, foretrak Mænds Samtale — er selvfølgeligt. Naar man, træt af denne Ensidighed, vilde udsætte noget paa Kvinderne, havde man ikke Lykken med sig, og da jeg engang lidt paa Dril fortalte hende en Historie om en Kone, der efter at have dræbt sin Mand, brændte ham i Kakkelovnen, saa hun kun distræt hen for sig. Efter lang Betænkning sagde hun endelig paa norsk — skønt hun ellers talte ganske dansk — „Stakka!“ og jeg er ikke sikker paa, at det var Manden, hun mente.

Blidheden i hendes Stemme i et saadant Øjeblik, naar hun beskyttede eller undskyldte noget, var fænomenal; den mindede om Sangfuglens Toner, naar den i Rugetiden med en sagte, ligesom af Ømhed hendøende Kvidren, beroliger sin Yngel. Den svarede til de sarteste Strenge i Henrik Wergelands Digte; hans Besyngen af Rosenmoderen med de ni Rosenknopper, eller hans Digt til Vedbenden, der er som en Elskovssang.

Den dybe Menneskekærlighed hos Fru Collett, den saakaldte Egoist, fik sit Udslag i en Godgørenhed, der udøvet i det stille og med den kærligste, fineste Takt til Tider var ret storartet. Efter en Tid at have lidt under en Del Bekymringer, kom hun til mig, stor og stille, idet hun paa sin sagte Maade sagde: „Jeg har længe trængt til at udføre en virkelig Handling, der kunde fri mig ud af al denne Livets Hulhed!“ og hun fortalte mig nu, at Stortinget til hendes store Harme havde nægtet Enken efter en bekendt Mand Pension, og at hun nu gennem en af sine Sønner havde sat sig i Forbindelse med Regeringen for at anmode om, at den aar-

lige Digtergage, som hun modtog, maatte blive hende fradragen og overladt til den omtalte Enke. — Skønt jeg havde set meget stort og højsindet i hendes Natur og Handlesæt, set, hvor næsten kongeligt hun kunde give, undrede dette Skridt mig selvfølgeligt, og jeg vidste ikke, hvorledes hun, der ikke var rig, skulde kunne undvære saa stor en Sum. Imidlertid blev Forslaget sikkert ikke forelagt Stortinget, og faldt derfor hen. Men at give Halvdelen eller maaske kun en Tredje- eller Fjerdedel af sin Formue til sin Næste er unægtelig en lige saa original som storslaaet Maade at fri sig ud af Livets Smaalighed paa; ikke at tale om, at det vilde bringe os Løsningen af det sociale Spørgsmaal en Del nærmere.

Men havde Fru Collett lige overfor sit Land været den fjærne, (skønt det af det foregaaende ses, at hun altid fulgte med det i Tankerne), saa var det, som om dette Land nu, da hun nærmede sig Livets Slutning, kraftigt ønskede at tage hende ind til sig. Da hun fyldte 80 Aar var endelig Øjeblikket kommen, hvor man klart oversaa Række-

vidden af hendes Kampiver. Lurens Toner havde ikke lydt forgæves. Fra Fjæld til Fjæld tændtes Begejstringens Bauner, indtil hele Landet skinnede under den Fremtids Sol, Kvinderne drømte om. I Kristiania fejredes Dagen særegen stemningsfuldt. Tidligt om Morgenen drog et Tog af Kvinder i alle Aldre og af alle Stænder forbi Camilla Collets Bolig for hilsende at hylde hende. Telegrammer og Breve strømmede ind hele Dagen fra selv de mindste og fjærnest liggende Byer i det vidtudstrakte Land, thi alle Steder blev hun prist, og om Middagen samledes man i Hundredevis til en stor Fest, ordnet af Fru C.'s trofaste Ven og Biograf Professor Dietrichson, hvor Æresgæsten havde Henrik Ibsen til Bords. Man spøgte over deres gensidige Tavshed, men hvis Tavshed er Guld, hvor rimeligt da, at dette Guld ikke fra Skakternes Dyb blev hentet frem til en almindelig Bordkonversations Ciselering. Aftenen var dog Glanspunktet, idet alle Studenterne — det var Kvindesagen, hyldet af Mænd — bragte hende et glimrende Fakkel-

tog, hvis Flammer bogstavelig gjorde denne Dag i hendes Liv til en lysende Erindring.

Det var, som om hun nu var kommen til Hvile, som om hun var en rejsende, der endelig havde naaet Havn og i den genfundet gamle Venner og den Familiefølelse, der i Kampens Hede saa ofte havde slumret. „Det eneste, jeg havde at udsætte paa Festen“, sagde hun mildt, „var, at mine Børnebørn ikke havde faaet Plads lige overfor mig ved Bordet“. Stort anlagt, som hun var, var al Forfængelighed slaaet til Jorden. Hun saa i den almindelige Hylding kun en Tilslutning til den Sag, hun levede for.

Men efter en saadan Apotheose i levende Live bør Himlen helst ligesom til Profeten Elias nedsende en Ildvogn, hvorpaa Vedkommende kan fare op til Skyerne, glemmende al Jordens Bekymringer, thi Sagen er, at disse — om man end er bleven værdsat som en Gud — kommer igen, og at Livet gentager sig som for en almindelig Dødelig. Da hun et Aar efter atter gæstede København, mødte Genvordighederne i mange Skikkelser,

ja, lige ned til Ærgrelser over Pensionatets daarlige Behandling. Hun forvekslede atter her Personen med Sagen, mente, at det var den, man ikke respekterede. Da jeg søgte at mægle, ængstelig for at hun, den gamle, der trængte til den bedste Forplejning, skulde blive forsømt, udbrød hun med et Blik, der trods hendes 81 Aar kunde faa en Helt til at krybe under Bordet: „Nej, fy da, jeg troede, der var mere Indignation i Dem“. Atter søgte jeg at formilde, men følte — hvor beundringsværdigt! — at der var „Trold i hende“ endnu. Henrik Ibsen havde Ret, naar han bad sin Familie — der var meget sammen med Fru C. — om endelig ikke at forhindre hende i at blive oprørt, „thi,“ tilføjede han, „I se jo, at det er det, der holder Begejstringens Ild vedlige i hende.“ For øvrigt viste hun i denne Retning en vis Selverkendelse. I en Billet fra hende, hvori hun beklager, at en Strindberg-Artikel er gaaet tabt, hedder det: „Jeg fik en lang Næse i Gaar Aftes, da jeg kom hjem; jeg havde *glædet* mig til at *ærgre* mig rigtig over Hr. Strindbergs Attaker paa Ibsen og

Sagen, men se! Feuilletonen, hvori den formodentlig har staaet, var klippet bort.“ Til Modsætning var det ydmyg Sagtmodighed, naar noget kun angik hendes egen Person. Jeg mindes saaledes en Aften, hun gik fra mig for at spadsere nede ved Søerne og derpaa vende tilbage for at hente sine efterladte Dørnøgler. Klokken blev imidlertid mange, og hun kom ikke. Med den største Angst tænkte jeg paa hendes Nærsynethed og den aabne Søbred. Endelig efter Timers Forløb ringede det. Til Trods for min Glæde bebrejdede jeg hende, at hun havde forvoldt mig saa megen Uro. Hun stod angerfuld og hjælpeløs som et Barn, men tilsidst ubrød hun: „Havde jeg dog vidst, at nogen brød sig saa meget om mig!“ Hun var paa Vejen falden ind til Hr. Schwanenflügel, Henrik Wergelands dygtige Biograf. Talen var falden paa gamle Tider, og Timerne fløjne.

I de nogle og tyve Aar, jeg kendte hende, tilbragte hun som oftest en Del af Vinteren i København, lige overfor Botanisk Have. „For nogle skrækkelige gamle Damer, der er

i det Pensionat!" sagde hun, „tænk de er alle paa min Alder, saa kan De da begribe, at de er for gamle for mig!" tilføjede hun med et lille Anstrøg af Skælmeri. Saa var hun i det hele vred paa Danskerne, fordi de paa Gaden betragtede hende saa ubehøvlet. Det var dog rimeligt: sammenbøjet svævede hun af Sted, med en lille, opslaaet Knækparasol, som skulle beskytte hende mod Nordenvinden, men kun dækkede Næsetippen. Som den Verdensdame, hun var, bar hun Klæder af oprindelig udsøgte og sjældne Stoffer, men paa hendes gamle Skikkelse tog de sig ud som modløse Flag hængende om en Flagstang; kun faa anede, at deres Forknythed skrev sig fra, at de stammede fra Paris' første Magasiner, og at deres Ejerinde mente, at de først der kunde blive fornyede.

Tilmed maatte de hverken tynge eller trykke noget Sted; som en Fugl, der plukker sine Fjedre af sig, faldt det ene Gevandt efter det andet, Sjaletter, écharpes, Mantiller Slør, Helhandsker, Halvhandsker osv. At faa alt dette, alle disse Fjer, atter stukne ind paa deres rette Plads, naar hun tog Afsked,

var saa sin Sag. I Maaneder Aften efter Aften viste hendes Skikkelse sig i vor Stue. Hendes underlige, svævende Gang, ubestemt hid og did, var aandeagtig som en Elverpiges. Naar hun slank og fin, gennemsigtig og ældet, følte sig utilpas i Lænestolen, der enten var for høj eller for lav, medens Skamler og Puder for hende var genstridige Væsner, utaalelige som Lampens Skær, tænkte man atter paa en Naturaand, der forvist fra sine egne Elementer: Mossets bløde Sæde og Maanens skælvende Lys paa Elven, nu skulde finde sig til Rette i en Verden, hvor intet kunde erstatte hende hendes oprindelige Omgivelser. Var saa først alle disse Vanskeligheder overvundne, kom Mennesket, den rigtige Fru Collett, frem. Mild og med en „Hjertets Aandrighed“, et af hende opfundet for hende betegnende Udtryk, fortalte hun om sit Livs Oplevelser, og aldrig et umotiveret Ord, aldrig en Frase! Man saa det skønne Ejdsvold vokse frem for sit Blik, man saa Eventyr-Sarah med Trænæsen stolt stige ned fra sin Hytte højt oppe fra Fjældet for at forudsige Familien Wergeland enhver større

Skæbne, der ramte den — og altid slog Spaadommen til! Gennem alt, hvad hun siger, gaar en sagte Strøm af Lidelse og af Medlidenhed, men farvet af et fint Skær af Bitterhed, der berøver det al Sentimentalitet.

Den lille Pige i Ejdsvold, der ikke kunde sove Natten før Slagtningen, er den samme som gammel. „Naar jeg vaagner om Natten og ser Dagen gry," sagde hun, „saa tænker jeg paa al den Lidelse og al det Slid, Dyrene trækkes ud til. Jeg ser Droskeheste blive piskede til Drosken, Sporvognen paany tungt trukket af Sted af trætte Heste." — — Og medens hun taler, fører hun ustandselig den tynde Haand glattende over Kjolens sorte Silke; og det er underligt at høre hende næsten præget af Døden klage over, at jo ældre hun bliver, des mere stiger hendes Skønhedstørst. Det er næsten, som hun ved Livets Grænse føler disse Længsler som en Svingbro, der ved hendes Væsens Kraft forbinder denne Tilværelse med en rigere og skønnere.

Saa fik man en Aften en Indbydelse til

hende selv! En saadan Aften, hvor hun læste op for mig af „Amtmandens Døtre“, staar især levende for mig. Det var Kapitlet om den gamle Frøken, der i halv Sindssyge altid trækker sin Strikkestrømpe op for at begynde forfra. Hendes Liv føres hen i Anger, blot fordi hun har vovet *først* at tilstaa den Mand, som hun véd elsker hende — sin Kærlighed, en Tilstaaelse, som af ham og hans Venner benyttes paa den brutaleste, mest uridderlige Maade, og dog — det ytres undskyldende af en af Personerne i Bogen — hvor kunde en saadan Erklæring dog ikke være kvindelig og fin, duftende som en Liljekonval! Hvor dybt og vidtrækkende Forfatterinden havde tænkt sig dette, som man skulde synes, noget tarvelige Emne, fik jeg Begreb om, da hun erklærede, at dette var for hende Hovedmomentet i Bogen. Uvilkaarligt tænkte jeg paa Welhaven, den Mand, der havde — endog offentligt gennem sine Digte — pyntet sig med hendes Lidelser, ja, i sin Forfængelighed stukket dem som en vajende Fjeder i sin Hat. Jeg saa nu dette Emne uddybet til det Kvindespørgsmaal, hun

havde viet sit Liv. Inderst inde betød det: Menneske for Menneske, men idet Manden i sin Overlegenhed — den, baade Naturen og Samfundet havde udstyret ham med — benyttede sig af denne til uridderligt at udbytte den svagere Part af Menneskeheden, tage hende frem som et Legetøj, man beholder eller lader falde, forsyndede han sig mod den første Fordring. Kvindens Menneskeværd var Sagen, der ført videre ud for hende betød en selvstændigere Stilling i Samfundet. At det oplæste stod i Forbindelse med hendes egne Oplevelser, var tydeligt; thi hendes Kinder blussede, og det forekommer mig — det ligger langt tilbage — at jeg for første og eneste Gang fik Indtryk af hende, som var hun ung og smuk. Ja, i det fjerne syntes jeg at se hende i al hendes Skønhed, naar hun svai som Birken omgiven af Lineaens Duft under Lysekronernes Glans steg ned ad Tribunens Trapper! Men hurtigt indfangedes min Fantasi atter af Virkeligheden.

Det var sent paa Aftenen. Alt var stille, kun de tændte Stearinlys spruttede uroligt.

I det halvdunkle Værelse laa fine Skyer af det nu forkætrede Røgelsepapir, som jeg erindrer fra mine Forældres Tid, og som hun altid strøg over Lysene, som vilde hun indvie Luften til festlige Indtryk. Jeg følte mig hensat til fjerne Tider, og i Stuens mørke Kroge syntes jeg, der atter lurede Billeder og Erindringer, utaalmodigt rørende sig, som ventede de paa Form og Farve for at kaldes til virkeligt Liv af denne Sibylle, hvis Ild gød Foryngelsens Varme over det svundne.

En anden sildig Aftenstund var en underlig Parallel til denne. Det var de gamle Breve, som kom frem. Deriblandt et Digt, hun havde skrevet til Collett. Det drejede sig om deres gensidige Forstaaelse, hvorledes de altid i Selskab søgte hinandens Blik — to fornemme Sjæles Isolerthed lige overfor Hverdagsmenneskene. Ogsaa denne Aften var det, som bivaanede jeg et Møde af Aander; spøgelseagtig og dog forklaret hyggelig forekom Situationen mig. Paa det tarvelige, vendte Bordtæppe i det lille Hotelværelse, laa Thermometret, Uhret, Brillefutteralet, saa

rørende symmetrisk ordnet om nogle Blomster, der funklede under den røde Lampeskærm. Paa et lille Bord ventede Thepotten taalmodig — som ved Hekseri blev den aldrig kold, selv om Oplæsningen var nok saa langsommelig — sammen med et lille lukullisk Aftensmaaltid. Var dette endt, kom Fotografierne frem. Menneskeansigter, hun aldrig blev træt af at studere, derimellem kvindelige Skønheder, som hun var Samler af og barnlig glad beundrede, til hvilken Kaste af Samfundet, de end hørte. Imellem Bunkerne laa et underligt Billede, et Stativ med en Herrekjole over. „Hvad er det?“ spurgte jeg. „Aa, jeg gemmer det,“ sagde hun henkastet, „fordi der er noget der ved Skulderen, der minder mig om Welhaven!“ — — Welhaven og Collett, der havde støttet hende i Kampen — det var den blaa og den røde Traad, der sammen med Kvindesagen havde spundet sig igennem hele hendes Tilværelse, farvet den i alle Regnbuens mest glødende Toner. Naar den for hende selv laa mørk, som det Uvejr, der skaber Regnbuen, var det, fordi hun til Dels forvekslede

Natur med Skæbne, sin Melankoli med ydre Tilskikkelser. Thi havde hendes Liv dog ikke, naar alt kom til alt, baaret Frugt? Men ve den, der i saa Henseende vilde komme med et dulmende Ord! Nej! paa Livets Anklagebænk vilde hun sidde, for sig og hele sit Køn. Et langt: hvorfor? tonede gennem hele hendes Væsen og Dissonanserne skulde klinge, indtil hun blev det, som hun har kaldt sit skønne Digt: en døende, der endnu ikke vil slippe sin Sorg, men udbryder:

„Stil, rolig, min Skat! min bitre Fryd,
min Straf, min Stolthed, mit Hjertes Pryd; —
jeg tager dig med i min Kiste."

Og da denne Kiste efter hendes Ønske blev overgivet til Flammerne, kunde man med Sandhed sige, at de fortærede et Legem, hvis Sjæl — Livet langt — havde været en altid brændende Ild for sine Idealer.

Som Digtet: en Døende, slutter, høres dog langt borte ligesom paa en anden Kyst fjerne Harmonier. I saadanne Øjeblikke var det, som Camilla C.'s Sjæl fandt Ro lig de stille Fjeldsøer, der sænker sig i Favnen af gran-

bevoxede Skraaninger. Stille og uset af Verden ligge de, og deres Dybde, siges der, er ikke til at maale, men paa Overfladen svømme Nøkkeroserne i jomfruelig Hvidhed, dobbelt lysende paa den dunkle Grund, medens Sivene som vemodige Minder bøje sig over dem. En Stemning mild som et saadant drømmende Vand, gik som et stille Pust gennem hendes sidste Samtaler, sidste Breve. „Disse Aftner," skriver hun vemodigt, „kommer aldrig igen, men jeg gemmer dem i min Erindring, som jeg ved, De vil gemme dem".

En af Fru Colletts staaende Bemærkninger var den, at der ingen kvindelige Portrætstatuer fandtes her i Landet. „Jeg er ked af de Christian'er og Frederikker paa de der Hestene!“ sagde hun. „Hvorfor har de Danske, som har haft saa mange prægtige Dronninger som Margrethe, Thyra Danebod, Dronning Philippa, der forsvarede Københavns Volde, hvorfor har de ingen Billedstøtter af dem?“

Mindst anede hun, at om faa Aar skulde der i Norge ske Indsamlinger til en Statue af hende selv.

Naar den modsat de tyste og stille Omgivelser, hun selv levede i, nu kommer til at staa paa en af Mennesker gennem-

strømmet Plads, vil den med sine kvindelige Linier tegne sig mod Kristianias nordiske Himmel som et Sejerssymbol paa Kvindesagen. Enhver Kvinde, ligefra den fornemme Dame og ned til den fattige Tjenestepige med Kurven paa Armen, vil rette sin Ryg ved Tanken om, at det er en af hendes Køn, som for første Gang er fremstillet paa denne Maade; den unge, kvindelige Student, der ser en aandelig Virksomhed blomstre frem for sit Blik, vil sende en taknemlig Tanke op til den Kvinde, der først brød Isen; og de unge i Almindelighed, der i Nutiden i Fælleskab driver et styrkende og oplivende Studie- og Friluftsliv, af dem vil dog maaske enkelte vide, at hun i sine Skrifter kæmpede netop for et friere Samliv mellem de to Køn. Kun dette kunde bevirke et gensidigt sjæleligt Kendskab, der som en Forstaaelsesbro skulde kastes over den Kløft, der adskilte dem.

Ikke alene Forstaaelse men Ligestilling mellem Mand og Kvinde, mellem Aand og

Hjærte higede hun efter. Hun vilde borttage Støvet, som Tidernes Ugunst havde lagt over Ordet Kærlighed. Som man taler om en Verdensaand, drømte hun om et Verdenshjærte, men hun vilde, at dette af Samfundsonder og Forstandsegoisme forkætrede Hjærte ved Kvindens Indflydelse skulde hæves til samme Magtudfoldelse, som det af Menneskene kun altfor forgudede Aandsherredømme.

CLARA BERGSØE

CAMILLA COLLETT

ET LIVSBILLEDE

GYLDENDALSKE BOGHANDEL

TIDLIGERE UDKOM:

CLARA BERGSØE

JOHANNE LOUISE HEIBERG

2 KR. 50 ØRE

Forfatterinden fortjener Tak for sit Arbejde, som herved anbefales Læsere og Læserinder, ældre og yngre, ikke mindst de yngre, der af forskellige Grunde have mindre let ved at fatte et positivt Ideal. De kunne og ville ikke gribe just efter Fru Heibergs, men det har altid sin Værdi at lære en Idealitet at kende, selv om man for sit eget Vedkommende naturlig maa søge et andet Maal og vælge andre Veje.

„Nationaltidende“.

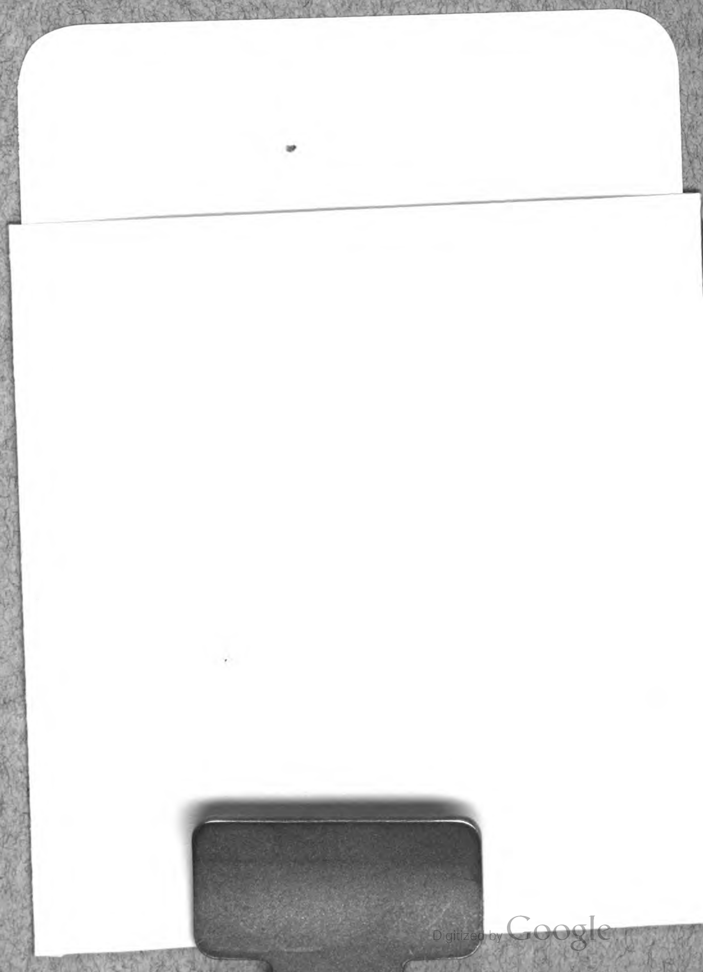
Ingen vil overhovedet gaa ubelært og uberørt fra Frøken Bergsøes Mindeskrift. *„Dannebrog“.*

Fremstillingen, der er mere personlig i sin Stil, end Damers plejer at være det, straaler af malende Billeder og pikante Indfald. *Einar Chr.* i *„Ill. Tid.“.*

Hendes Fremstilling af Fru Heibergs Personlighed og Kunst er gennemvævet med personlige Indtryk og Minder, og det er lykkedes hende ikke blot at fremkalde et farverigt Stemningsbillede af den romantiske Teaterdronning, som Fru Heiberg var, men ogsaa med fin og varm kvindelig Forstaaelse at lade ane Mennesket, som dulgte sig bag det romantiske Drapperi. Men det, der giver Frk. Bergsøes Billede Værdi, er den personlige Opfattelse og personlige Stil, kort sagt, de rent kunstneriske Egenskaber, som det er sjældent at træffe hos skrivende Damer, og som gør, at man læser Bogen med uafbrudt Interesserthed og Nydelse.

„Social-Demokraten“.

89072331002
B89072331002A

89072331002
b89072331002a